

**TILINTARKASTAJAN ROOLI TALOUSRIKOKSIEN
ENNALTAEHKÄISYSSÄ**

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, Liiketalouden koulutus (AMK)

Kevät, 2021

Assi Kuivala

Liiketalous, tradenomi (AMK)
Visamäki, Hämeenlinna

Tekijä	Assi Kuivala	Vuosi 2021
Työn nimi	Tilintarkastajan rooli talousrikoksien ennaltaehkäisyssä	
Työn ohjaaja	Sanna Kuisma	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia tilintarkastajan roolin merkitystä talousrikosten havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä. Opinnäytetyö suoritettiin tutkimuspainotteisesti laadullisena tutkimuksena, missä tehtiin teemahaastattelu. Teemahaastattelun tueksi opinnäytetyössä on esitelty teoriaa tilintarkastuksesta ja talousrikoksista. Teoria koostuu kirjallisista lähteistä, aiemmista tutkimuksista, tilintarkastuslainsäädännöstä, standardeista sekä omista havainnoista.

Teemahaastattelun tavoitteena oli saada vastaus siihen, miten tilintarkastaja voi omalla roolillaan ennaltaehkäistä talousrikoksia. Lisäksi selvitettiin, millainen vaikutus on tilintarkastuksen laadunvalvonnalla ja kuinka laajasti tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa otetaan huomioon talousrikosten mahdollisuus. Teemahaastatteluun osallistui kolme eri lakisääteistä tilintarkastajaa kolmesta eri tilintarkastusyhteisöstä.

Teemahaastattelussa selvisi, että tilintarkastajan rooli nähdään väärinkäytösten ja talousrikosten osalta ennaltaehkäisevänä. Tilintarkastajan laadukas tarkastustyö välittyy yrityksille, mikä puolestaan painostaa yrityksiä toimimaan paremmin. Lisäksi tilintarkastaja nähtiin avustavassa roolissa yrityksen johdolle. Tilintarkastaja avustaa yrityksen johtoa parantamaan sen kontrolliympäristöä sellaiseksi, missä väärinkäytös- ja talousriskien mahdollisuus pienenee. Noudattamalla hyvää tilintarkastustapaa, tilintarkastajilla nähtiin olevan hyvät mahdollisuudet havaita väärinkäytöksiä ja talousrikoksia. Myös laadunvalvonnalla koettiin olevan merkitystä siihen, kuinka hyvin tilintarkastajat havaitsevat väärinkäytöksiä ja talousrikoksia.

Avainsanat Tilintarkastajat, tilintarkastajan rooli, talousrikos, ennaltaehkäisy

Sivut 35 sivua, joista liitteitä 3 sivua

Degree Programme in Business Administration
Hämeenlinna University Centre

Author	Assi Kuivala	Year 2021
Subject	The role of the auditor in the prevention of financial crime	
Supervisor	Sanna Kuisma	

ABSTRACT

The aim of this thesis was to study the role of the auditor in identifying and preventing financial crimes. The study was conducted as a qualitative study. A theme interview was used. To support the theme interview, the thesis presents a theory of auditing and financial crimes. The theory consists of written sources, previous research, auditing legislation, auditing standards and own observations.

The purpose of the theme interview was to find out what is the auditor's role in financial crimes. In addition, the study examined the impact of audit quality control and the extent of how the possibility of financial crime is considered in the audit planning phase. Three different auditors from three different audit firms participated in the theme interview.

The theme interview revealed that the role of the auditor was seen as preventive in terms of financial crime and misconduct. The auditor's quality in audit work is seen by the companies which forces them to do the right thing. The auditor was also seen in an assisting role for the company's management. The auditor assists companies in improving policies that prevent future misconduct. In addition to prevention, auditors were seen having the opportunity to detect financial crimes by performing their work well. Quality control was perceived to be an important factor in detecting financial crimes and irregularities.

Keywords Auditor, the role of the auditor, financial crime, prevention

Pages 35 pages including appendices 3 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimusmenetelmät.....	1
1.2	Tutkimuksen keskeisimmät tulokset.....	2
2	TILINTARKASTUKSEN PÄÄKOHDAT.....	4
2.1	Tilintarkastus yleisesti.....	4
2.1.1	Tilintarkastuksen periaatteet.....	5
2.2	Tilintarkastajan vastuu.....	7
2.2.1	Kurinpidollinen vastuu.....	7
2.2.2	Vahingonkorvausvastuu.....	7
2.2.3	Rikosoikeudellinen vastuu.....	8
2.3	Laadunvalvonta.....	8
3	TILINTARKASTUKSEN LAINSÄÄDÄNTÖ.....	10
3.1	Standardit, suositukset ja direktiivit.....	10
4	TILINTARKASTUSPROSESSI.....	12
4.1	Tilintarkastuksen suunnitteluvaihe.....	13
4.2	Tilintarkastusriskin kartoittaminen.....	13
4.3	Tilintarkastustyön toteutus, päättäminen ja raportointi.....	15
5	TALOUSRIKOKSET.....	17
5.1	Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen.....	18
5.2	Tilintarkastajan vastuu talousrikoksissa.....	18
5.3	Tilintarkastuksen velvollisuudet väärinkäytöksissä.....	19
6	TEEMAHAASTATTELU.....	22
6.1	Teemahaastattelun toteuttaminen.....	22
6.2	Haastateltavien profiilit.....	23
6.2.1	Tilintarkastajan rooli talousrikoksien ennaltaehkäisyssä.....	23
6.2.2	Tilintarkastuslainsäädännön ja standardien merkitys.....	26
6.2.3	Haastateltavien omat mahdollisuudet ja kokemukset talousrikoksista.....	27
6.2.4	Laadunvalvonnan merkitys talousrikoksissa.....	28
6.2.5	Talousrikokset tilintarkastustyön suunnitteluvaiheessa.....	29
7	YHTEENVETO JA POHDINTA.....	30
7.1	Teemahaastattelun yhteenveto.....	30
7.2	Tutkimuksen pohdinta.....	31
	LÄHTEET.....	33

Liitteet

Liite 1: Haastattelulomake

1 JOHDANTO

Patentti- ja rekisterihallitus (2020) esittää, että tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu saada kohtuullinen varmuus siitä, ettei tarkastettavan yhtiön tilinpäätöksessä ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaisen virheen mahdollisuutta. Väärinkäytöksellä tarkoitetaan sitä, että tilinpäätöksen virheellisyys johtuu tahallisesta teosta. Kun väärinkäytöksellä haetaan rahallista oikeudetonta etua, puhutaan tällöin talousrikoksesta.

Yleisimmät talousrikokset ovat vero- ja kirjanpitorikokset, joita pidetään osana harmaata taloutta (Rikostentorjunta, n.d.). Talousrikollisuus ja harmaa talous tarkoittavat molemmat yritystoiminnassa tapahtuvaa lakisääteisten maksujen ja velvoitteiden laiminlyömistä, kuten esimerkiksi verojen maksamatta jättämistä (Verokampus, n.d.). Hällström (2017) esittää tutkimuksessaan, että kirjanpidolla pystytään peittämään verorikoksia sekä velallisten rikoksia. Hällström tuo esille myös, että tilintarkastaja voi itse syyllistyä talousrikokseen puutteellisen tarkastamisen tai tahallisen teon takia.

Talousrikoksiin ja tilintarkastukseen liittyen julkaistiin uusi laki vuonna 2017 koskien rahanpesua ja terrorismin rahoitusta. Tämä uusi laki on vaikuttanut suurimmiksi osiksi tilintarkastusasiakkaiden tunnistamiseen. Tilintarkastajan roolina on toimia talousrikostenkin osalta valtion valvonta toimielimenä, eli tarkoituksena on niin sanotusti valvoa laillista taloutta ja olla mukana ennaltaehkäisemässä talousrikoksia. (Sisäministeriö, n.d.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia tilintarkastajan roolin merkitystä talousrikoksien havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä. Tutkimuskysymykseksi muodostui täten: Miten tilintarkastaja voi omalla roolillaan ennaltaehkäistä talousrikoksia? Lisäksi tutkimuksessa otettiin huomioon laadunvalvonnan merkitys ja kuinka laajasti tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa huomioidaan talousrikosten mahdollisuus. Opinnäytetyön rakenne koostuu teoriasta, teemahaastattelusta, sekä haastattelun tuloksista tehdystä yhteenvedosta ja koko tutkimuksen pohdinnasta.

1.1 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö toteutettiin tutkimuspainotteisesti kvalitatiivisena tutkimuksena, eli laadullisena tutkimuksena. Laadullinen tutkimus valittiin tutkimusmenetelmäksi, sillä tässä menetelmä suuntauksessa pyritään ymmärtämään tutkimuksen kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkitystä kokonaisvaltaisesti (Koppa, 2015).

Esitettyyn tutkimuskysymykseen pyrittiin saamaan vastaus laadullisen tutkimuksen teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelu sopii tutkimusmenetelmäksi, kun tutkittavaa aihetta ei vielä tunneta hyvin (Virtuaaliyliopisto, n.d.). Teemahaastattelun tueksi opinnäytetyössä esitettiin tilintarkastuksen teorian pääkohtia, kuten tilintarkastajan vastuuta, laadunvalvontaa, tilintarkastuslainsäädäntöä sekä tilintarkastusprosessia. Näiden lisäksi avattiin teoriaa talousrikoksista, ja siitä millainen on tilintarkastajan rooli ja velvollisuus talousrikoksien osalta. Teorian tietopohjana tutkimuksessa on käytetty kirjallisia lähteitä, aiempia tutkimuksia, tilintarkastuslainsäädäntöä ja standardeja sekä omia havaintoja.

Teemahaastattelu toteutettiin videohaastatteluna ja siihen osallistui kolme eri tilintarkastajaa kolmesta eri tilintarkastusyhteisöstä. Kolmen eri yhteisön haastattelu tuo tutkimukselle enemmän luotettavuutta, sillä täten saadaan kerättyä aineistoa eri yhteisöjen ja tilintarkastajien väliltä. Teemahaastattelussa pyrittiin selvittämään, millainen on tilintarkastajan rooli talousrikosten ennaltaehkäisyssä. Lisäksi tutkittiin laadunvalvonnan merkitystä ja kuinka laajasti tilintarkastustyön suunnitteluvaiheessa huomioidaan talousrikosten mahdollisuus. Haastattelut suoritettiin kaikki samaa haastattelulomaketta käyttäen (Liite 1). Haastattelun tulosten pohjalta on tehty yhteenveto ja pohdinta.

1.2 Tutkimuksen keskeisimmät tulokset

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada vastaus esitettyyn tutkimuskysymykseen. Teemahaastattelusta selvisi, että tilintarkastaja voi omalla roolillaan ennaltaehkäistä talousrikoksia tarkastettavissa yhteisöissä. Ennaltaehkäisevä rooli ilmenee siten, että tilintarkastaja pystyy vaikuttamaan omalla laadukkaalla tarkastustyöllään myös tarkastettavan yhteisön toimintaan. Ennaltaehkäisevä vaikutus syntyy siitä, että tarkastettava yhteisö pyrkii toimimaan oikein, sillä se tiedostaa tilintarkastajan valvovan. Tilintarkastajan rooli nähtiin teemahaastattelun tuloksissa myös avustavana tarkastettavan yrityksen johdolle. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu johdon avustaminen kontrolliympäristöjen kehittämisessä sellaisiksi, että näissä ei pääse tapahtumaan väärinkäytöksiä. Tilintarkastajan avustava rooli on täten myös ennaltaehkäisyn keino.

Teemahaastattelun perusteella tilintarkastajan ennaltaehkäisevää roolia pidetään merkittävänä ja tärkeänä. Tilintarkastajalla on työssään mahdollisuus havaita väärinkäytökset ja talousrikokset, sillä heillä on pääsy yrityksen kaikkeen informaatioon. Havaitsemiskykyyn vaikuttaa kuitenkin aina tilintarkastajan oma kokemus ja tarkastustyön laatu.

Laadunvalvonta tukee ja valvoo tilintarkastajien työtä luomalla painetta tehdä asiat oikein. Tilintarkastajiin kohdistuva laadunvalvonnan paine laadukkaasta tarkastustyöstä välittyy myös tarkastettaville yhteisöille, mikä

puolestaan painostaa myös tarkastuksen alaisia yhteisöjä toimimaan paremmin. Täten laadunvalvonnalla nähdään myös olevan ennaltaehkäisevä rooli väärinkäytösten ja talousrikosten kohdalla. Laadunvalvonta on siis ensisijaisesti tilintarkastajiin kohdistuvaa valvontaa, missä pyritään varmistamaan tilintarkastajien laillinen ja laadukas toiminta. Laadunvalvonnalla pyritään pitkällä tähtäimellä parantamaan tilintarkastuksen laatua. Teemahaastattelussa selvisi, että laadunvalvonnan olemassaolo parantaa itsessään tilintarkastajien toimintaa ja tätä kautta luo mahdollisuuksia sille, että väärinkäytöksiä ja talousrikoksia pystytään havaitsemaan paremmin.

Teoriaosuudessa käsitellään tilintarkastajiin kohdistuvaa odotuskuilua. Odotuskuilulla tarkoitetaan tilintarkastajiin kohdistuvia odotuksia, jotka todellisuudessa eivät pidä paikkaansa. Tilintarkastajiin kohdistuva odotuskuilu on yleistä, sillä tilintarkastajilta odotetaan usein enemmän, kuin mitä lainsäädännössä ja standardeissa on veloitettu. Tilintarkastajien tehtävänä, eikä vastuuna ole estää tai valvoa väärinkäytöksiä ja talousrikoksia. Talousrikosten estäminen ja valvominen kuuluu aina tarkastettavan yrityksen johdolle ja asianomaisille viranomaisille. Tilintarkastuslain-säädäntö ja standardit määrittävät, että tilintarkastajan roolina on olla puolueeton varmentaja ja ennaltaehkäisevä taho.

2 TILINTARKASTUKSEN PÄÄKOHDAT

2.1 Tilintarkastus yleisesti

Lainan (2018) mukaan tilintarkastus on kokonaan lakien ja standardien ohjaamaa varmennuspalvelua, joka takaa luotettavaa tietoa yrityksistä. Tilintarkastus on toisin sanoen laillisuusvalvontaa, jossa tilintarkastajan ensisijaisena tehtävänä on yhteisön tai säätiön tilinpäätöksen tarkistaminen (Korkeamäki, 2017, s. 8). Yhteisöjen ja säätiöiden tilintarkastusvelvollisuudesta säädetään tilintarkastuslaissa (Suomen tilintarkastajat, n.d.).

Tilintarkastuslaissa (2016/622) on määritelty, että vain lainmukainen tilintarkastaja, joka on suorittanut ammattinimikkeen HT-, KHT- tai JHT-tilintarkastaja, voi suorittaa tilintarkastuksen. Nämä kolme mainittua ammattinimikettä ovat suojattuja, eli niitä voivat käyttää vain kyseisen nimikkeen saaneet henkilöt, sekä patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämässä tilintarkastajarekisterissä olevat henkilöt ja yhteisöt (Suomen tilintarkastajat, n.d.). Yleisesti tilintarkastuksella pyritään pitämään tilintarkastusvelvollisten yritysten toiminta laillisena sekä samalla varmistamaan että yritysten antamat taloudelliset tiedot ovat luotettavia.

Tilintarkastuksen tarkoitus on antaa kohtuullinen varmuus siitä, että tarkastettavan yhteisön tilinpäätös on todenmukainen. Lisäksi sillä pyritään luomaan luottamusta sidosryhmille, kuten muun muassa sijoittajille. Tilintarkastus tehdään vuosittain, kun yhteisön tilinpäätös on saatu suoritettua. (Laina, 2018) Riippuen yhteisön toiminnasta tilintarkastus voidaan suorittaa myös tilikauden aikana (Tomperi, 2018).

Tilintarkastuksen tarkoituksena ei ole tarkastaa koko yrityksen liiketoimintaa tai edes etsiä tarkoituksella väärinkäytöksiä yhteisön toiminnasta. Tilintarkastuksen tarkoituksena on saada riittävä varmuus tilinpäätöksen luotettavuudesta sekä siitä, ettei tilinpäätöksessä ole olennaisia virheitä tai puutteita. Jos tilintarkastuksen aikana havaitaan väärinkäytöksiä, kuten ilmenevä talousrikos, on tilintarkastajalla näistä raportointivelvollisuus. Väärinkäytöksistä seuraavat toimenpiteet osoitetaan aina tarkastusyhteisön johdolle. (Korkeamäki, 2017, s. 9)

Tilintarkastaja suorittaa tilintarkastuksen yrityksen kirjanpitoon, tilinpäätökseen ja hallintoon. Nämä tarkastettavat osat ovat tärkeitä, sillä näistä saatavien tietojen pohjalta tarkastusyhteisön sidosryhmät tekevät merkittäviä taloudellisia päätöksiä. (Tomperi, 2018) Tilintarkastuksen tehtävänä on varmistua siitä, onko tarkastettavan yhteisön johto antanut toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta oikean ja riittävän kuvan. Lisäksi tarkastetaan, onko tilinpäätös laadittu tilintarkastuslain mukaisesti. Tilintarkastajan tehtävä ei ole ohjata yhteisön toimintaa, vaan toimia pelkään toteavana sekä ohjeistavana osapuolena. (Korkeamäki, 2017, s. 8–9)

Kansainvälinen tilintarkastajaliitto IFAC (International Federation of Accountants) määrittelee, että yhtenä tilintarkastuksen perusteena on riippumaton tutkimus (IFAC, n.d.). Yksi tilintarkastajan tärkeimmistä tavoitteista on olla riippumaton. Tämä tarkoittaa sitä, että tilintarkastajalla ei saa olla minkäänlaista suhdetta tarkastettaviin yhteisöihin tai säätiöihin.

IFAC määrittää riippumattomuuden mielen riippumattomuuteen sekä näkyvään riippumattomuuteen. Tomperi (2018) on selittänyt käsitteet seuraavasti:

- Mielen riippumattomuudella tarkoitetaan, että tilintarkastaja toimii rehellisesti sekä samalla säilyttäen objektiivisuuden ja ammatillisen skeptisyyden.
- Näkyvällä riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastajan tulee välttää olosuhteita, joissa kolmas osapuoli voisi päättellä mielen riippumattomuuden vaarantuneen.

2.1.1 Tilintarkastuksen periaatteet

Tilintarkastuksen periaatteet ohjaavat tilintarkastajaa toimimaan hyväksytyjen sääntöjen mukaisesti. Kansainvälinen tilintarkastajaliitto IFAC on luonut ISA-standardeja (International Standards on Auditing), joiden pohjalta pyritään luomaan luottamusta tilinpäätöstä kohtaan. ISA 200 -tilintarkastusstandardin mukaan luottamusta luo tilintarkastajan lausunto siitä, että tilinpäätös on olennaisilta osilta laadittu tilinpäätösnormiston mukaisesti. (Korkeamäki, 2017, s. 39)

Tomperi (2018) esittää ISA-standardien pohjalta nostettuja keskeisimpiä tilintarkastuksen kysymyksiä eli peruseriaatteita. Näitä peruseriaatteita ovat tilintarkastusriski, olennaisuus, tilintarkastusevidenssin hankkiminen ja tilintarkastustyön dokumentointi:

- Tilintarkastusriskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että tilintarkastaja antaa tilintarkastuslausunnon, vaikka tilinpäätös sisältäisi virheitä tai puutteita.
- Olennaisuudella tarkoitetaan hyväksyttävien virheiden ja puutteiden rajaa tarkastettavan yhteisön tilinpäätöksessä. Olennaisuuden raja on tilintarkastajan ammatillisen harkinnan varassa.
- Tilintarkastusevidenssi on tilintarkastajan hankkimaa näyttöä, eli tietoa johtopäätöksiensä perustaksi, joihin tilintarkastuskertomus perustetaan.

- Tilintarkastustyön dokumentoinnilla tarkoitetaan aineistoa, johon on selvästi dokumentoitu tehdyt tilintarkastustoimenpiteet, sekä tilintarkastusevidenssi ja näistä tehdyt johtopäätökset.

Peruseriaatteiden lisäksi tilintarkastustyötä ohjaavat tilintarkastuksen ammattieettiset periaatteet sekä IESBA:n (Internatioonal Ethics Standards Board for Accountants) laatimat eettiset säännöt (Suomen Tilintarkastajat, n.d.). Korkeamäki (2017, s. 12) esittää, että ammattieettisten periaatteiden mukaan tilintarkastajan on suoritettava tilintarkastus tehtävänsä ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja ammatillinen kriittisyys säilyttäen sekä huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen. IESBA:n eettiset säännöt koostuvat eettisistä peruseriaatteista ja näiden toimintaohjeista (Fraktman, 2019). Taulukossa 1 on esitetty IESBA:n eettiset säännöt.

Taulukko 1. IESBA:n laatimat eettiset säännöt (Fraktman, 2019). Eettiset säännöt ovat jokaisen tilintarkastajan tarkastustyön perusteena toteuttaessaan hyvää tilintarkastustapaa.

EETTISET PERUSERIAATTEET

REHELLISYYS	Oltava suora ja rehellinen kaikissa ammattiin liittyvissä suhteissa ja liikesuhteissa.
OBJEKTIIVISUUS	Ei saa vaarantaa ammatillista harkintaa tai liiketoimintaan liittyvää harkintaa ennakkoluuloista, eturistiriidoista tai toisten liiallisesta vaikutuksesta johtuen.
AMMATILLINEN PÄTEVYYS JA HUOLELLISUUS	Pidettävä ammatilliset tiedot ja taidot vaadittavalla tasolla sekä toimittava tunnollisesti ja sovellettavien ammatillisten standardien mukaisesti.
SALASSAPITOVOLLISUUS	Pidettävä ammattiin liittyvien suhteiden ja liikesuhteiden perusteella saamansa tieto luotamuksellisena.
AMMATILLINEN KÄYTTÄYTYMINEN	Noudatettava relevantteja säädöksiä ja määräyksiä ja vältettävä kaikkea ammattikunnan mainetta heikentävää toimintaa.

2.2 Tilintarkastajan vastuu

Aikaisemmin tutkimuksessa on todettu, että tilintarkastuksella luodaan luottamusta sidosryhmille. Tämän vuoksi tilintarkastajalla on suuri vastuu toimia oikeudenmukaisena ja luotettavana tiedon jakajana sidosryhmille. Tämä perustuu siihen, että tilintarkastajan vastuun vaikutukset heijastuvat koko yhteiskuntaan, kun tarkastuksen alaisena on vilpillinen yhteisö. Talousrikoksien ennaltaehkäisyn kannalta on tärkeää, että vilpillisen yhteisön väärinkäytökset havaitaan ja näistä ilmoitetaan sekä raportoidaan eteenpäin.

Tomperin (2018) mukaan tilintarkastajan vastuu voidaan jakaa oikeudellisesta näkökulmasta kolmeen osaan. Nämä osat ovat kurinpidollinen vastuu, vahingonkorvausvastuu ja rikosoikeudellinen vastuu. Kurinpidollinen vastuu vastaa tilintarkastajan hyvästä toimintatavasta ja vahingonkorvausvastuu vastaa tilintarkastajan virheestä tai rikoksesta. Rikosoikeudellinen vastuu syntyy vasta, kun tilintarkastaja on lain perusteella osallistunut rangaistavaan tekoon tai laiminlyöntiin.

2.2.1 Kurinpidollinen vastuu

Tilintarkastaja joutuu kurinpidolliseen vastuuseen, jos hän rikkoo tilintarkastuksen lainsäädännössä määriteltyjä säännöksiä tai velvollisuuksia. Kurinpidollisia toimenpiteitä ovat huomautus, varoitus, määräaikainen kieltä toimia tilintarkastajana sekä hyväksymisen peruuttaminen. Kurinpidolliset toimenpiteet asettaa Patentti- ja rekisterihallituksen tilintarkastusvalvonnan tilintarkastuslautakunta. (Korkeamäki, 2017, s. 32–33) Tilintarkastuslautakunta toimii tilintarkastusvalvonnan osana ja on ratkaisutoiminnassaan itsenäinen. (Patentti- ja rekisterihallitus, n.d.)

Tilintarkastusvalvonnan tehtävänä on valvoa, että hyväksymisen edellytykset säilyvät tilintarkastajan toiminnassa. Hyväksymisen edellytykset eivät täyty, jos tilintarkastaja on syyllistynyt talousrikokseen tai hän ei ole säilyttänyt ammattitaitoaan riittävällä tasolla. Valvontaan kuuluu seuranta säännösten, määräysten ja ohjeiden noudattamisesta. Kurinpidollisen vastuun valvonnan tarkoituksena on pitää yllä hyvää tilintarkastustapaa. Hyvän tilintarkastustavan puolesta valvotaan lisäksi perusperiaatteiden, eettisten sääntöjen ja tilintarkastusstandardien toteutumista. (Tomperi, 2018)

2.2.2 Vahingonkorvausvastuu

Korkeamäen (2017, s. 30–31) mukaan vahingonkorvausvastuun lähtökohdalla on, että tilintarkastaja on tahallisella tai huolimattomalla toiminnallaan aiheuttanut yhteisölle taloudellista vahinkoa. Tilintarkastajalla on

vahingonkorvausvastuu omista sekä alaisensa aiheuttamista vahingoista. Tilintarkastaja on korvausvastuussa, kun vahinko on rahassa mitattava, tilintarkastajan aiheuttama tai vahingolla ja tilintarkastajan teoilla on yhteys. Tilintarkastajan vahingonkorvaus syntyy aina tilintarkastusasiakkaana olevaa yhteisöä kohtaan tai muita henkilöitä, kuten osakkaita, yhtiömiehiä tai velkojia. (Tomperi, 2018)

2.2.3 Rikosoikeudellinen vastuu

Tilintarkastaja on aina työtehtävissään lisäksi aina rikosoikeudellisessa vastuussa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tilintarkastajaa vastaan voidaan nostaa syyte, joka käsitellään tuomioistuimessa. Tuomioistuin voi tuomita tilintarkastajalle rangaistuksen, jos voidaan todeta, että tilintarkastajan teko on ollut tahallinen. Rangaistus voi pahimmallaan olla kahden vuoden vankeustuomio, tai pienimillään sakko aiheutetuista laiminlyönneistä. (Tomperi, 2018)

Tomperi (2018) esittää, että tilintarkastaja syyllistyy vähäiseen rikkomukseen eli tilintarkastusrikkomukseen, jos hän on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkonut tilintarkastuskertomuksen laatimista koskevaa säännöstöä. Tilintarkastaja syyllistyy tilintarkastusrikkomukseen myös, jos hän antaa viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön tulevassa lausunnossa tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta väärän tai harhaanjohtavan tiedon. Korkeamäki (2017, s. 32) lisää näiden rikkomuksien lisäksi, että rangaistavia tekoja ovat tilintarkastajan ammattinimikkeen luvaton käyttö. Tilintarkastaja voidaan tuomita tilintarkastusrikkomukseen tai tilintarkastusrikokseen vain törkeästä huolimattomuudesta tai tahallisesta teosta. Huolimattomuusvirheet johtavat yleisin vain vahingonkorvausvastuuseen.

2.3 Laadunvalvonta

Laadunvalvonnalla pyritään pitämään tilintarkastajan työ korkeatasoisena ja luotettavana. Tomperi (2018) määrittelee, että tilintarkastajan työn laatua ohjeistetaan ja sitä valvoo ulkoinen riippumaton taho. Laadunvalvonnan perusteena on, että tilintarkastajan tulee tehdä työnsä ammatteettisten sääntöjen mukaisesti, sekä samalla ylläpitää ja kehittää omaa ammattitaitoaan.

Laadunvalvonta suoritetaan laaduntarkastuksena, joka tehdään vähintään kuuden vuoden välein tilintarkastusyhteisöön. Laaduntarkastuksen kohteena on tilintarkastajat ja tilintarkastusyrietykset. Poikkeuksena tähän on tilintarkastajat, jotka tarkastavat yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä, sillä näiden laaduntarkastus suoritetaan kolmen vuoden välein. (Korkeamäki, 2017, s. 23)

Laaduntarkastus perustuu tilintarkastuksen direktiiveihin ja lakipykäliin. Tilintarkastuslaki määrää, että Patentti- ja rekisterihallituksen tilintarkastusvalvonta toimittaa viranomaisvalvonnan. Tarkemmin laaduntarkastajaksi valitaan asiaan perehtynyt henkilö, joka on suorittanut erityiskoulutuksen laaduntarkastukseen. (Tilintarkastuslaki 1141/2015 § 8.)

Tarkastuksessa käydään läpi tilintarkastusaineistoa ja päätetään, että onko tilintarkastaja dokumentoinut työtänsä riittävästi. Tarkastuksessa kiinnitetään huomioita myös standardien, riippumattomuuden ja laadun toteutumiseen, sekä lisäksi tilintarkastusyrityksen sisäiseen laadunvarmistusjärjestelmään. (Tomperi, 2018) Laadunvalvontaa suoritetaan ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä ja sillä pyritään myös parantamaan tilintarkastuksen laatua. (Korkeamäki, 2017, s. 24)

Patentti- ja rekisterihallitus (2019) määrittää laaduntarkastuksen tavoitteiksi seuraavat asiat: Tilintarkastajan oma laadunvalvonta on asianmukaista ja tilintarkastuksessa on noudatettu säännöksiä, hyvää tilintarkastustapaa, tilintarkastuslakia, kansainvälisiä standardeja sekä muita tilintarkastukselle asetettuja vaatimuksia. Lisäksi laaduntarkastuksessa kiinnitetään huomiota, että johtopäätöksien ja tilintarkastuskertomuksen perustaksi on kerätty riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä.

Korkeamäen (2017, s. 23–24) mukaan viranomaisvalvonnan lisäksi tilintarkastustyön valvonnasta vastaa tilintarkastuslautakunnan valtioneuvoston luottamusmiehet. Tilintarkastuslautakunta vastaa tilintarkastusvalvonnan laaduntarkastuksien yhteydessä esiin nousevista tutkinta- ja oikaisuvaatimuksista. Tilintarkastuslautakunta on päätöksen teossaan itsenäinen, jossa toimii puheenjohtajan lisäksi varapuheenjohtaja sekä kahdeksan jäsentä. Tilintarkastuslautakunnan tehtävänä on ratkaista asiat, joissa on kyse tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta ja kehittämisestä, huomautuksen tai varoituksen antamisesta, hyväksymisen peruuttamisesta sekä oikaisuvaatimuksista ja muutoksenhauista.

3 TILINTARKASTUKSEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Tilintarkastusta säätelee tilintarkastuslaki, asetukset, standardit, periaatteet ja direktiivit. Nämä pyrkivät takamaan, että velvoite hyvästä tilintarkastustavasta toteutuisi. Hyvään tilintarkastustapaan vaikuttavat myös viranomaisten päätökset, tuomioistuimen ratkaisut sekä järjestöjen ohjeet, suositukset ja käytännöt. (Suomen tilintarkastajat, n.d.) Hyvä tilintarkastustapa on tapaoikeutta ja jokaisen tilintarkastuksen lähtökohta. Tapaoikeudella tarkoitetaan kansainvälistä sitovaa oikeussääntöä (Tieteen Termipankki, 2020).

Tilintarkastuksen lainsäädäntöä ja EU:n tilintarkastussäännöstöjä uudistettiin vuonna 2016. Uudistuksella pyrittiin rauhoittamaan rahoitusjärjestelmiä sekä palauttamaan sidosryhmien, kuten sijoittajien luottamusta finanssijärjestelmiin finanssikriisin jälkeen. (Korkeamäki, 2017, s. 9)

Uusi tilintarkastuslakia (2015/1141) sovelletaan yhteisöjen ja säätiöiden tilintarkastukseen. Tilintarkastus perustuu lain ohella myös tilintarkastusasetukseen. (Tomperi, 2018) Tilintarkastusta koskettaa tilintarkastuslain ja asetuksen lisäksi lait julkishallinnon ja talouden tilintarkastuksesta, työ- ja elinkeinoministeriön asetus ja laki tilintarkastajan vuosimaksuista ja laadunvalvonnan maksuista. (Korkeamäki, 2017, s. 20)

Tilintarkastuksen lainsäädäntö ja standardit ovat merkittävässä asemassa tilintarkastajan roolin määrittämisessä. Laki ja standardit velvoittavat tilintarkastajia noudattamaan heille asetettuja vaatimuksia väärinkäytösten ja talousrikosten havainnoinnissa. Esimerkiksi, kuinka paljon väärinkäytöksiin ja talousrikoksiin kiinnitetään huomiota tilintarkastuksessa. Tilintarkastuslaki ja standardit eivät velvoita tilintarkastajia ensisijaisena tehtävänä havaitsemaan tarkoituksen mukaisesti väärinkäytöksiä tai talousrikoksia. Talousrikoksien havainnointi ja ennaltaehkäisy ovat lakien ja standardien sivutuotos, jotka syntyvät, kun tilintarkastaja noudattaa sille annettuja säännöksiä.

3.1 Standardit, suositukset ja direktiivit

Kansainväliset tilintarkastusstandardit ovat osana tilintarkastuslainsäädäntöä. Tilintarkastuslaissa on määräys noudattaa Euroopan unionissa sovellettaviksi hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja. (Tilintarkastuslaki 2016/622 § 3.) Kansainvälisillä standardeilla tarkoitetaan IFAC:n ISA-standardeja. IFAC:n kaikki standardit ja suositukset koskevat kaikkia tilintarkastajia osana hyvää tilintarkastustapaa. (Korkeamäki, 2017, s. 11)

IFAC:n ISA-standardit on laatinut IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). IAASB:n tehtävänä on asettaa korkeatasoisia kansainvälisiä standardeja tilintarkastukselle, varmuudelle ja

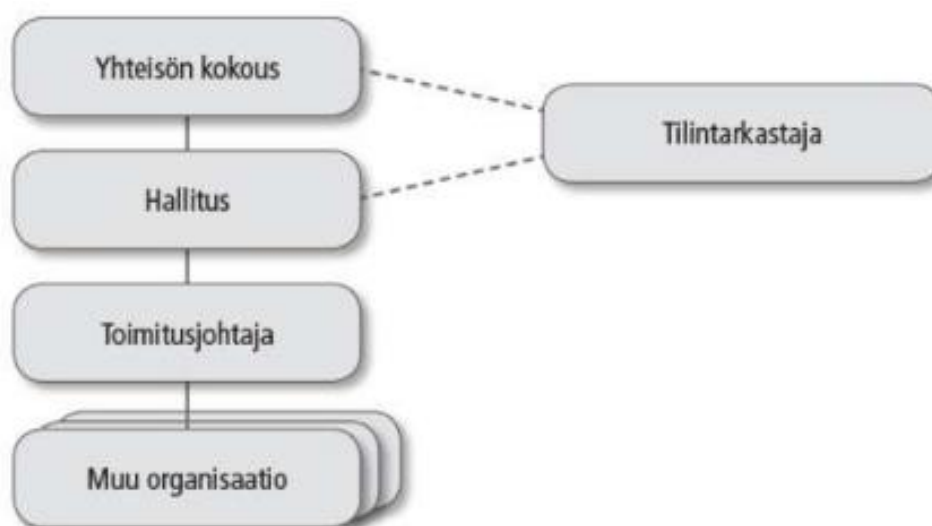
laadunvalvonnalle. (IAASB, n.d.) IFAC:n standardien ja suositusten tarkoituksena on lisätä taloudellisen raportoinnin läpinäkyvyyttä ja edistää vertailukelpoisuutta. ISA-standardit määrittelee tilintarkastuksen perusperiaatteet ja tavoitteet. Lisäksi standardit ohjaavat tilintarkastustyötä sekä sen dokumentointia. (Suomentilintarkastajat, n.d.)

Euroopan unioni on antanut tilintarkastusta koskevia säännöksiä, jotka ovat osana Euroopan parlamentin ja neuvoston antamaan 2006/43/EY direktiiviä (Tomperi, 2018). Direktiivi koskee tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteistä tilintarkastusta. (EUR-Lex, 2014) Euroopan unionin komissio on perustanut ohjeen, jolla pyritään parantamaan tilintarkastuksen laatua. Ohje sisältää tilintarkastus direktiivin 2014/56/EU ja tilintarkastus asetuksen (EU) N:o 537/2014. (Euroopan komissio, n.d.)

4 TILINTARKASTUSPROSESSI

Tilintarkastusprosessilla tarkoitetaan toimintoja, joita tilintarkastaja tarkastaa yhteisön toiminnasta. Halosen ja Steinerin (2009, s. 54) mukaan tilintarkastusprosessiin kuuluu kolme vaihetta, joita ovat suunnittelu, toteutus ja päättäminen. Tomperin (2018) mukaan tilintarkastusprosessiin kuuluu tilintarkastuksen suunnittelu, riskien kartoittaminen ja arviointi sekä riskeihin vastaavat tilintarkastustoimenpiteet.

Tilintarkastusprosessi jaetaan ulkoiseen yhteisön kokouksen suorittamaan tilintarkastukseen ja sisäiseen johdon toimeenpanemaan tarkastustoimintaan. Sisäisessä tarkistuksessa tarkastetaan hallinnon järjestelmien ja sisäisten järjestelmien luotettavuutta. (Korkeamäki, 2017, s. 37) Kuva 1 havainnollistaa tilintarkastajan asemaa tarkastettavassa yhteisössä.

Kuva 1. Tilintarkastajan asema tarkastettavan yhteisön organisaatiossa (Tomperi, 2018).

Suomen tilintarkastajien (2018) mukaan tilintarkastusprosessi etenee yksinkertaisesti siten, että yhteisö laatii tilinpäätöksen, joka allekirjoitetaan ja toimitetaan tilintarkastajalle tarkastettavaksi. Tilintarkastaja suorittaa tämän jälkeen tilintarkastuksen tilinpäätöksestä sekä hallinnon toimista. Kun tilintarkastus on suoritettu, tilintarkastaja antaa tilinpäätösmerkinnän tilinpäätökseen ja luovuttaa yhteisölle tilintarkastuskertomuksen. Viimeisenä prosessin osana yhteisön ylin päättävä elin vahvistaa tarkastetun tilinpäätöksen.

4.1 Tilintarkastuksen suunnitteluvaihe

Tilintarkastusprosessin suunnitteluvaiheessa kehitetään sekä kokonaisstrategia eli yleissuunnitelma että tilintarkastussuunnitelma. Suunnitteluvaiheessa tilintarkastaja suunnittelee tarkastuksensa kohdat ja toimet huolellisesti, jotta tärkeisiin asioihin kiinnitetään tarpeeksi huomiota ja virheet havaitaan. Suunnittelussa arvioidaan lisäksi olennaisuutta laadullisesta ja määrällisestä näkökulmasta. (Tomperi, 2018) Suunnitteluvaiheessa tilintarkastajan yksiselitteisesti laatii ja dokumentoi tilintarkastustyön kokonaisstrategian ja tilintarkastussuunnitelman (Korkeamäki, 2017, s. 40).

Tomperi (2018) kertoo, että kokonaisstrategiaa eli yleissuunnitelmaa luodessa tilintarkastajan noudattaa ISA 300 -standardia. Standardin mukaan kokonaisstrategiassa tulee huomioida tarkastuskohteen toiminnan luonne, kirjanpitojärjestelmät, sisäiset kontrollijärjestelmät, riskit, olennaisuuden raja, tarkastustyön koordinointi, ohjaus, työn valvonta ja muut asiat, kuten onko yhteisön toiminnan jatkuvuus kyseenalaista.

Tilintarkastussuunnitelma on kokonaisstrategiaa tarkempi. Tilintarkastussuunnitelmassa valitaan tilintarkastustoimenpiteet, joiden avulla tilintarkastaja saa kerättyä tilintarkastusevidenssiä. Tilintarkastussuunnitelma sisältää kuvauksen toimenpiteistä ja suunnittelun tilintarkastustoimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta. Näiden lisäksi tilintarkastussuunnitelmaan kuuluu muita tarkastustoimenpiteitä, joita suoritetaan, jotta tilintarkastusstandardit toteutuisivat. (Tomperi, 2018)

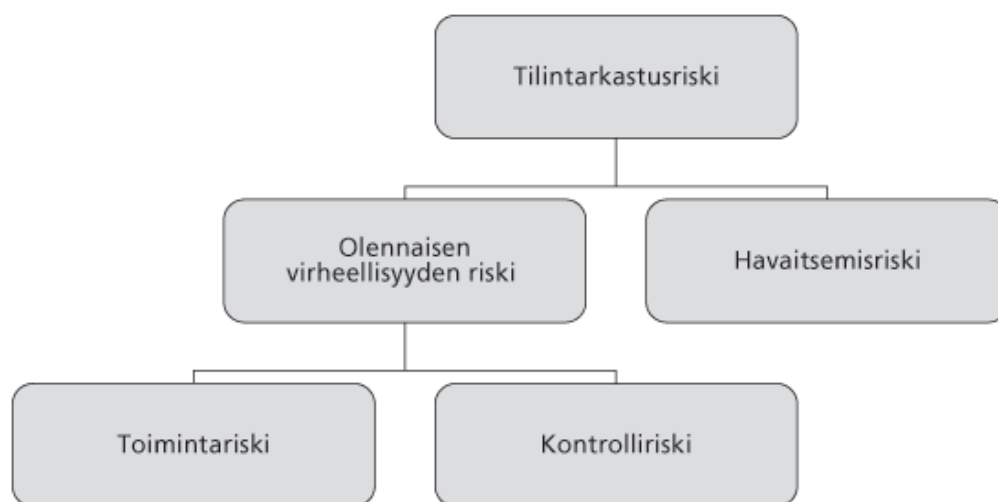
4.2 Tilintarkastusriskin kartoittaminen

Tilintarkastusriskillä tarkoitetaan mahdollisuutta siitä, että tilintarkastaja antaa virheellisen tilintarkastaja lausunnon. Virheellinen tilintarkastuslausunto johtuu, kun tilinpäätöksessä on olennaisia virheitä. Virheen olennaisuudella tarkoitetaan puutteiden ja väärinkäytösten määrää, jolloin ne vaikuttavat tilinpäätöksessä oleviin taloudellisiin tietoihin. (Halonen & Steiner, 2009, s. 45) Korkeamäen (2017, s. 43) mukaan tilintarkastusriskin sisältyy kolme tekijää, jotka ovat:

- Toimintariski. Tarkastettavan yhteisön toimintojen tai liiketapah- tumien luonteesta johtuva riski.
- Kontrolliriski. Kirjanpitojärjestelmien ja sisäisten kontrollijärjestel- mien virhe, jos ne eivät estä tai tuo esille virhettä tai puutetta ti- lintarkastusaineistoon liittyen.
- Havaitsemisriski. Tilintarkastajan tekemiin tarkastustoimenpitei- siin liittyvä riski, jossa tilintarkastajan tekemä virhe tai

tarkastustyön puute ei paljasta virhettä tai puutetta tilintarkastusaineistoon liittyen.

Halonen ja Steiner (2009, s. 45) jakaa nämä tilintarkastusriskit kahteen osastoon, jotka ovat olennaisuuden virheellisyden riski ja havaitsemisriski. Olennaisuuden virheellisyys riskin alle kuuluvat Halosen ja Steinerin (200) mukaan toiminta- ja kontrolliriski. Kuva 2 osoittaa tilintarkastusriskin jakautumista havaitsemisriskiin ja olennaisen virheellisyden riskeiksi, joita ovat toiminta- ja kontrolliriski.

Kuva 2. Tilintarkastusriskin jakautuminen osa-alueihin (Halonen ja Steiner 2009, s. 46).

Olennaisen virheellisyden riskillä tarkoitetaan, että tilinpäätöksessä on olennaisen virheellisyden riskejä, jotka vaikuttavat suuresti tilinpäätöksen kokonaisuuteen. Olennaisuuden virheellisyden riskit ovat kokonaisvaltaisia, jolloin tilinpäätöstä ei voida olettaa olevan laadittu olennaisilta osin tilinpäätössäännösten mukaisesti. Olennaisuuden virheellisyden riskin alle voidaan lisätä toiminta- ja kontrolliriskin lisäksi väärinkäytösriskit. Väärinkäytösriskillä tarkoitetaan riskiä, jonka henkilö yksin tai yhdessä muiden kanssa tekee tahallisesti, ja jolla pyritään saada oikeudetonta tai laitonta hyötyä. (Halonen & Steiner, 2009)

Riskien kartoittaminen ja arviointi alkaa käsityksen muodostamisesta yhteisön toiminnasta ja luonteesta. Tässä prosessin vaiheessa kerätään, päivitetään ja analysoidaan yhteisöstä kerättyä tietoa. Näitä kolmea toimenpiteitä kutsutaan riskienarviointitoimenpiteiksi, joita käytetään myös tilintarkastusevidenssinä. Kokonaiskuvan saamiseksi tilintarkastajan tulee hankkia tietoa myös yhteisön tavoitteista, strategioista, taloudellisen tuloksen mittaamisesta ja tarkastelusta sekä sisäisestä valvonnasta. (Tomperi, 2018)

Riskeihin vastaavat tilintarkastustoimenpiteet ovat käytännössä tilintarkastusevidenssin hankkimista. Tilintarkastusevidenssin hankkimiseksi on kaksi eri toimenpidettä, jotka ovat riskienarviointitoimenpiteet ja tilintarkastustoimenpiteet. Tilintarkastustoimenpiteet ovat kontrollien testaamista ja aineistotarkastustoimenpiteitä. (Halonen & Steiner 2009, s. 88)

Jotta tilintarkastusriski olisi hyväksyttävällä tasolla on tilintarkastajan täytynyt muodostaa kokonaiskuva virheestä tai puutteesta. Kun olennaisen virheen ja puutteet on arvioitu voi näihin tehdä vastaavia tilintarkastustoimenpiteitä keräämällä tilintarkastusevidenssiä. IFAC:n ISA 300 -standardi on määritellyt, että tilintarkastajan tulee hankkia tilintarkastustoimenpiteisiin liittyen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä. (Tomperi, 2018)

4.3 Tilintarkastustyön toteutus, päättäminen ja raportointi

Tilintarkastuksen toteutusvaiheessa suoritetaan suunnitteluvaiheessa valitut tilintarkastustoimenpiteet. Toteutusvaiheen päätavoite on hankkia tilintarkastusevidenssiä, jotka tukevat tarkastuksessa suoritettuja toimenpiteitä. (Halonen & Steiner, 2009, s. 57) Yleisesti toteutumisvaiheeseen kuuluu koko tarkastettavan yhteisön toiminnan tarkastaminen. Tomperin (2018) mukaan tilikauden aikainen tarkastus suoritetaan toimintakohtaisesti myyntitoimintoihin, myyntisaamisiin, ostotoimintoihin, ostovelkoihin, varastoon, palkkahallintoon, palkanlaskentaa sekä rahavarojen hallintoon ja maksuliikenteeseen.

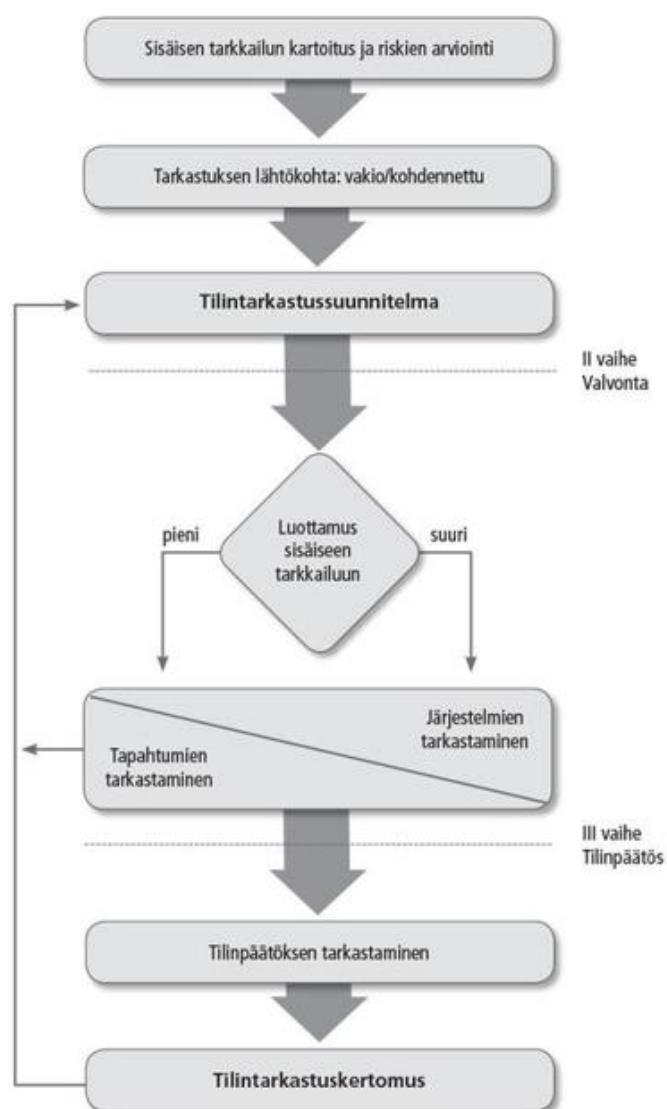
Päättämisvaiheessa arvioidaan tilintarkastusevidenssin laatua, määrää ja olennaisuutta. Päättämisvaiheessa tilintarkastajan tulee miettiä työnsä oikeudenmukaisuutta ja onko havaittuihin puutteisiin ja virheisiin tehty asianmukaisia toimintoja. Tilintarkastajan tulee myös pohtia, onko tarkastettavan yhteisön toiminnasta noussut esille epäilyksiä herättäviä havaintoja, kuten väärinkäytöksiä. (Halonen & Steiner, 2009, s. 59)

Viimeisenä tilintarkastusprosessin vaiheena on tilintarkastajan suorittama raportointi. Tilintarkastajan raportointi on lailla säädettyä. Raportointiin vaikuttavat lait ovat tilintarkastuslaki sekä tarkastettavan yhteisön lainsäädäntö. Raportointia ohjaa myös viranomaistenohjeet ja säännökset. (Korkeamäki, 2017, 96) Tilintarkastuslaissa on määritelty raporttiin kuuluvat osa-alueet, jotka ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja tilintarkastuspöytäkirja. (Tilintarkastuslaki 2016/662.)

Tilinpäätösmerkinnällä todetaan, että tilintarkastus on suoritettu ja tilintarkastuskertomus on annettu. Tilinpäätösmerkintä on aina vakiomuotoinen. Tilintarkastuskertomuksessa raportoidaan tilinpäätöksen tilintarkastuksen vaiheet ja muut raportointia vaativat asiat. Tilintarkastuspöytäkirjassa tilintarkastaja voi esittää seikkoja, joita ei olla sisällytetty tilintarkastuskertomukseen. (Korkeamäki, 2017, s. 96–97) Tilintarkastuspöytäkirja toimitetaan tarkastettavan yhteisön hallitukselle, jonka tehtävänä on

käsitellä pöytäkirja ja säilytettävä se luotettavalla tavalla. (Tilintarkastuslaki 2016/662.)

Raportoinnin osana on myös muut vapaamuotoiset raportit. Yksi yleisin vapaamuotoisen raportin muoto on tilintarkastusmuistio. Tilintarkastusmuistiota ei ole lailla säädetty, jonka vuoksi se on tilintarkastuspöytäkirjan alempiasteinen asiakirja. Tilintarkastusmuistiossa voidaan esittää havaintoja, joita ei olla tuotu esiin tilintarkastuskertomuksessa eikä tilintarkastuspöytäkirjassa. Tilintarkastusmuistion sisältö ja muoto ovat vapaavalintaisia (Korkeamäki, 2017, s. 114–115) Kuva 3 hahmottaa visuaalisesti tilintarkastusprosessia kokonaisuudessaan. Tässä kuvassa tilintarkastusprosessi on jaettu suunnittelu-, valvonta- ja tilinpäätösvaiheeseen.

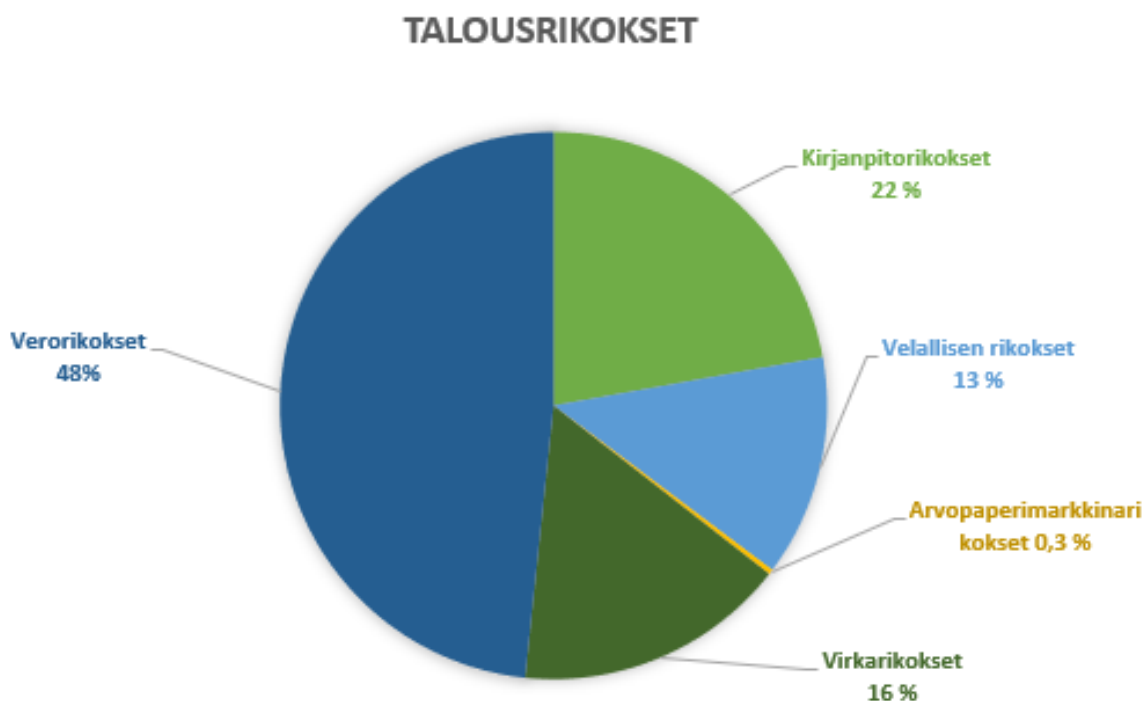

Kuva 3. Tilintarkastuksen vaiheet (Tomperi, 2018).

5 TALOUSRIKOKSET

Talousrikoksella tarkoitetaan rikoksia, joilla pyritään saavuttamaan laittomin keinon taloudellista etua. Yleisimpiä talousrikoksia ovat vero-, kirjanpito-, virka-, velallisten ja arvopaperimarkkinarikokset. Näiden lisäksi talousrikoksiin luetaan myös harvinaisemmat petosrikokset ja rahanpesu. (Rikoksantorjunta.fi, n.d.) Sisäministeriö lisää talousrikoksien pariin kavalukset, ihmiskaupan, ympäristö-, elintarvike-, yrityssalaisuus- ja työrikokset. Poliisin tietoon tulleista verorikoksista suurin osa liittyy yhteisöjen toimintaan. (Sisäministeriö, n.d.) Talousrikoksista syntyvät taloudelliset vahingot on tilastoitu olevan 100–200 miljoonan euron tasolla vuosittain. Tämä on kuitenkin vain arvio, koska todellisuudessa viranomaisten tietoon tulee vain murto-osa rikoksista. (Rikoksantorjunta.fi, n.d.)

Harmaa talous on osa talousrikollisuutta. Harmaalla taloudella tarkoitetaan yhteisöjen toimintaa, missä tarkoituksenmukaisesti ei suoriteta lakisääteisiä maksuja tai veroja. Harmaa talous aiheuttaa merkittävää vahinkoa yhteiskunnalle. Valtio menettää valtavan osuuden verotuloja sekä tämän lisäksi laillisten yhteisöjen liiketoiminta hankaloituu entisestään laittomien yhteisöjen takia. (Rikoksantorjunta.fi, n.d.) Kuvassa 4 on jaettu yleisimmät talousrikokset prosenttiosuuksiin hahmottamaan, mitkä näistä ovat yleisimpiä.

Kuva 4. Yleisimmät talousrikokset (Rikoksantorjunta.fi, n.d.).

5.1 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen

Valtiovarainministeriön (n.d.) artikkelissa esitellään vuonna 2017 voimaan otettua lakia (445/2017), joka koskee rahanpesua ja terrorismin rahoittamisen estämistä. Rahanpesulla tarkoitetaan toimintaa, jossa varat kierrätetään laillisten toimintojen lävitse, jotta niiden rikollinen tarkoitus ei selviä. Terrorismin rahoittamisella tarkoitetaan puolestaan varojen hankkimista tai keräämistä terroristiseen tekoon. (Valtiovarainministeriö, n.d.)

Tämä laki on vaikuttanut valvontaviranomaisten, kuten tilintarkastajien toimintaan siten, että tilintarkastajia veloitetaan tunnistamaan asiakkaansa paremmin. Velvoite asiakkaiden tunnistamisesta on otettu käyttöön, koska tilintarkastajilla on hyvät mahdollisuudet havaita epätyypillisiä järjestelyjä tai epäilyttäviä liiketoimia. Rahanpesulaki edellyttää lisäksi tilintarkastajia hankkimaan käsityksen asiakkaan toiminnan luonteesta ja laajuudesta sekä kiinnittämään huomiota poikkeaviin liiketoimiin. Tilintarkastajia veloitetaan myös tarvittaessa selvittämään liiketoimeen liittyvien varojen alkuperä. Vaikka lakisääteiseen tilintarkastukseen ei liity rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiä, on lakisääteisellä tilintarkastajalla kuitenkin velvoite tehdä tarkastettavasta yhteisöstä riskiarvio rahanpesuun liittyen. Riskiarviossa otetaan huomioon yhteisön liiketoiminta, jakelukanavat ja maantieteellinen sijainti. (Patentti- ja rekisterihallitus, 2020)

5.2 Tilintarkastajan vastuu talousrikoksissa

Hällström (2007, s. 84) toteaa, että virheellisellä kirjanpidolla voidaan peittää veropetoksia ja velallisten rikoksia. Tarkastettava yhteisö voi myös tahallisesti hävittää kirjanpitonsa, joka vaikeuttaa talousrikoksien tutkimista. Näissä tilanteissa tilintarkastajalla on vastuu saada oikea ja riittävä kuva yhteisön oikeasta taloudellisesta tilanteesta. Hällström nostaa esille myös sen, että vaikka tilintarkastaja tarkastaa yhteisön kirjanpidon jälkikäteen, on hänen havainnoillaan valtava merkitys talousrikoksien selvittämisessä sekä niiden ennaltaehkäisyssä. Kun tilintarkastaja suorittaa tehtävänsä asianmukaisesti ja tarkasti huolehtien kirjanpidon oikeellisuudesta on hänellä merkittävä rooli talousrikosten torjunnassa.

Hällström (2007, s. 92) nostaa esille, että tilintarkastaja on aina vastuussa tekemistään virheistä, sillä yhtiön puolesta toimiva tilintarkastaja voidaan tuomita tekijänä velallisen rikoksesta. Velallisen rikos on niin sanottu erikoisrikos, johon sisältyy velallisen henkilön epärehellisyys, petos, vilpillisyys, velallisrikkomus ja velkojansuosinta. (Rikoslaki 1994/317.) Rikoslainsäädännössä (1994/137) todetaan, että tapahtuneen rikoksen vastuu jakautuu velalliselle ja tämän puolesta toimineelle toimielimelle. Lakisääteinen tilintarkastaja on yksi monesta yhteisössä toimivasta toimielimestä ja voi täten joutua tekijänvastuuseen tapahtuneesta velallisen rikoksesta.

Esimerkiksi jos tilintarkastaja laiminlyö tiedon, jossa tarkastettavan yhteisön johto on syyllistynyt tekoon, josta seuraisi vahingonkorvausvelvollisuus. Tällöin tilintarkastaja olisi edistänyt velallisen rikoksen tapahtumista. (Hällström, 2007)

Hällströmin (2007) mukaan tilintarkastaja voi syyllistyä avunannosta myös verorikokseen. Verorikokset eivät ole velallisten rikosten mukaisesti erikoisrikoksia. Tilintarkastajan voi syyllistyä verorikokseen avustaessaan yhteisöä sen verosuunnittelussa. Tilintarkastajan rikos on tällöin verrattavissa avustavaan tai yllyttävään toimintaan verorikoksissa. Hällström (2007, s. 104–105) tuo esille esimerkin tilintarkastajan osallisuudesta veropetokseen: ”tilintarkastaja, joka tilikauden aikana tai tilinpäätöstä laadittaessa konsultoi kirjanpitovelvollista kirjausmenettelystä, saattaa joutua vastuuseen lainvastaisista neuvoistaan yllyttäjänä tai avunantajana.” Tällöin tilintarkastaja on antanut lainvastaisia neuvoja yhteisön tilinpäätöksen suorittamiseen. Tilintarkastaja ei voi vedota huomaamattomuuteen, sillä hänellä on aina velvollisuus havaita olennaiset virheet ja väärinkäytökset yhteisön tilinpäätöksestä.

5.3 Tilintarkastuksen velvollisuudet väärinkäytöksissä

Aikaisemmin tutkimuksessa on mainittu, että tilintarkastajan tehtävänä on tarkastaa asiakasyrityksen kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto. Nämä kolme tarkastettavaa osa-aluetta on määrätty tilintarkastuslaissa selvästi (Tilintarkastuslaki 2016/662 § 1.). Kirjanpitolaissa ei kuitenkaan ole mainintaa siitä, että tilintarkastajalla on velvollisuus tarkastaa väärinkäytöksiä, vaan tilintarkastajalla on näistä ainoastaan ilmoitusvelvollisuus. Horsmanheimo ja Steiner (2017, s. 332) esittävät, että tilintarkastajan työltä usein odotetaan enemmän, kuin mitä tilintarkastuksen oikeudet ja velvollisuuden rajat ovat. Tällaista tilannetta kutsutaan tilintarkastuksen odotuskuiluksi. Syy odotuskuilun muodostumiselle on tietämättömyys tilintarkastajan tehtävistä.

Tilintarkastajalla on velvollisuus raportoida tarkastuksen ohessa havaitsemistaan olennaisesti lainvastaisista toiminnoista. Vaikka väärinkäytösten tarkastaminen ei ole tilintarkastajan velvollisuus, liittyvät ne silti olennaisesti hallinnon tarkastukseen. Hallinnon tarkastuksessa tarkastetaan, että yhteisö on toiminut lakien ja säännösten mukaisesti. Väärinkäytöksiä esiintymisen mahdollisuus otetaan huomioon tilintarkastusta suunniteltaessa ja toteuttaessa, sillä tämä luetaan osaksi hyvää tilintarkastustapaa. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 332)

Patentti- ja rekisterihallituksen (2020) mukaan tarkastettavassa tilinpäätöksessä olevat virheet voivat johtua kahdesta asiasta, joita ovat väärinkäytökset ja virheet. Väärinkäytöksellä yleisesti tarkoitetaan virka-asetuksessa väärinkäytöksellä tehtyä rikosta (Suomisanakirja, n.d.). Väärinkäytös eroaa virheestä siten, että väärinkäytös on tehty

tarkoituksenmukaisesti. Tilintarkastuksessa tämä tarkoittaa, että tilinpäätöksen virheellisyys on tahallisesti tehty, ja sillä on haettu taloudellista etua. Väärinkäytös voi täten johtaa talousrikokseen. (Patentti- ja rekisterihallitus, 2020)

Patentti- ja rekisterihallitus (2020) nostaa esille, että tilintarkastuksen kannalta tahalliset virheet ja väärinkäytökset ovat relevantteja, jos ne johtuvat vilpillisestä taloudellisesta raportoinnista tai varojen väärinkäytöksestä. Aikaisemmin tässä tutkimuksessa on todettu, että tilintarkastaja on velvollinen hankkimaan vain kohtuullisen varmuuden, ettei tilinpäätöksessä ole olennaisia virheitä. Olennainen virhe voi johtua väärinkäytöksestä tai virheestä, joihin tilintarkastajan tulee hankkia tilintarkastusevidenssiä tilintarkastuksensa tueksi. Kohtuullisen varmuuden ja olennaisuuden rajoitteen vuoksi kaikkia riskejä ei voida välttää, sillä olennaisuuden raja riippuu tarkastettavan yhteisön suuruusluokasta. Tämän lisäksi ei voida ohittaa kokonaan riskiä siitä, että olennaisia virheitä tai väärinkäytöksiä ei havaita, vaikka tilintarkastus olisikin suoritettu asianmukaisesti.

Jotta tilintarkastaja saisi kohtuullisen varmuuden siitä, että väärinkäytöksiä tai virheitä ei ole tarkastettavan yhteisön tilinpäätöksessä, on tilintarkastaja velvollinen säilyttämään ammatillisen skeptisyyden ja ottamaan huomioon ohittaako johto kontrollit. Näiden lisäksi tilintarkastajan tulee tiedostaa, että virheiden havaitsemisessa käytetyt tilintarkastustoimenpiteet eivät välttämättä ole tehokkaita havaitsemaan väärinkäytöksiä. Jotta tilintarkastajan rooli väärinkäytösten havaitsemisessa toteutuu, on tilintarkastajalle annettu tavoitteeksi tunnistaa tilinpäätöksessä väärinkäytöksistä johtuvat olennaiset virheet ja arvioida nämä. Lisäksi tilintarkastajan tulee hankkia tarpeeksi tarkoituksenmukaista tilintarkastusevidenssiä väärinkäytöksestä johtuvaa virhettä vastaan sekä vastata tunnistettuun tai epäiltyyn väärinkäytökseen asianmukaisesti. (Patentti- ja rekisterihallitus, 2020)

Vaikka epäilyjä riskeistä ei ole, tulee tilintarkastuksessa aina huomioida kaksi väärinkäytöksestä johtuvaa olennaisen virheellisyyden riskiä. Ensimmäinen riski on, että johto sivuuttaa kontrollit ja toinen riski on tulouttamiseen liittyvä väärinkäytösriski. Riskillä, että johto sivuuttaa kontrollit tarkoitetaan yleisesti sitä, että johto manipuloi kirjanpitoaineistoa ja laatii vilpillisen tilinpäätöksen. Johdon kontrollien sivuuttaminen vaihtelee paljon yhtiöittäin, mutta riskin on huomattu esiintyvän kaikissa yhteisöissä. Riski on merkittävä, sillä kyseessä on väärinkäytöksestä johtuva olennaisuuden virheellisyyden riski, jossa kontrollien sivuuttaminen voi tapahtua odottamattomalla tavalla. (Patentti- ja rekisterihallitus, 2020) Tarkastettavan yhteisön kontrollit ovat osa yhteisön sisäistä valvontaa, eli toimintaperiaatteita sekä menettelytapoja (Honkaranta, 2017). Tulouttamisen väärinkäytösriski perustuu olettamukseen, että niitä on, kun havaitaan väärinkäytösriski. Arvioidessaan väärinkäytösriskejä tilintarkastajan tulee

arvioida mitkä tuotot, liiketapahtumat tai kannanotot aiheuttavat näitä riskejä. (Patentti- ja rekisterihallitus, 2020)

Patentti- ja rekisterihallitus (2020) esittää, että tilintarkastajalla on raportointivelvollisuus, eli tilintarkastusdokumentteihin täytyy sisällyttää johdopäätöksensä perusteet siitä, miten olennaisuuden virheellisyyden riski ilmenee. Tilintarkastajan tulee käsitellä olennaisuuden virheellisyyden riskejä merkittävänä riskeinä, ja täten muodostettava käsitys riskien kanalta merkittävistä kontrolloiden puutteista tarkastettavassa yhteisössä. Patentti- ja rekisterihallitus (2020) lisää, että sen suorittamissa laaduntarkastuksissa on havaittu puutteita muun muassa väärinkäytösriskien tunnistamisessa, arvioimisessa ja dokumentoimisessa. Näiden lisäksi on huomattu puutteita väärinkäytösriskeihin vastaavien toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Esimerkkinä Patentti- ja rekisterihallitus (2020) nostaa tällaisesta: ”Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut käsitystään väärinkäytösriskeistä tai siitä, miten hän aikoo tarkastustoimenpitein vastata mahdollisiin riskeihin.”

6 TEEMAAHAASTATTELU

6.1 Teemahaastattelun toteuttaminen

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, eli laadullisena tutkimuksena. Laadullinen tutkimus on suoritettu tutkimuspainotteisesti haastattelemalla kolmea eri tilintarkastajaa kolmesta eri tilintarkastusyhteisöstä. Haastatteluun osallistuminen oli nimetöntä, eli tilintarkastusyhteisöjä tai tilintarkastajia ei mainita tässä tutkimuksessa nimeltä. Haastattelun tuloksissa haastateltaviin viitataan tässä tutkimuksessa haastateltavana A, B ja C:nä. Laadullisen tutkimuksen haastatteluosuuden tueksi on aikaisemmin avattu tilintarkastuksen ja talousrikosten teoriaa.

Tutkimuksen lähtökohtana oli selvittää haastattelujen avulla tilintarkastajan roolin merkitystä talousrikosten havaitsemisessa sekä ennaltaehkäisyssä. Tilintarkastajien omat kokemukset ja ajatukset olivat tähän tärkeä tiedonlähde. Mielenkiintoista oli eritoten tutkia, miten tilintarkastuksessa otetaan huomioon mahdolliset väärinkäytökset ja talousrikokset, sekä kuinka näihin suhtauduttiin lakisääteisen tilintarkastuksen osalta.

Teemahaastattelun perimmäisenä tarkoituksena oli pyrkiä vastaamaan opinnäytetyöni tutkimuskysymykseen, miten tilintarkastaja voi omalla roolilla ennaltaehkäistä talousrikoksia. Tämän lisäksi haastattelussa kysyttiin laadunvalvonnan merkitystä ja sitä, kuinka laajasti tilintarkastustyön suunnitteluvaiheessa varaudutaan väärinkäytösten tai talousrikosten mahdollisuuteen. Haastattelukysymykset esitettiin niin, että haastateltavilla on ollut vapaus vastata kysymyksiin laajasti sekä mahdollisesti kertoen omia kokemuksiaan aiheeseen liittyen.

Teemahaastattelu koostui haastattelulomakkeesta (liite 1), joka on jaettu kuuteen eri aihealueeseen. Nämä aihealueet olivat taustatiedot, tilintarkastajan rooli, laadunvalvonta, suunnitteluvaihe, lisäkysymykset ja vapaa sana. Nämä aihealueet yhdessä muodostivat 31 kysymystä. Haastateltaviin otettiin yhteyttä sähköpostilla, jossa ensin esiteltiin tutkimuksen aiheita ja tarkoitusta. Kaikki haastattelut suoritettiin videohaastatteluina joulukuussa 2020, joiden tallentamiseen pyydettiin osallistuneiden lupa. Tallenteita on käytetty helpottamaan aineiston läpikäymistä, ja näistä saatuja tietoja on käytetty ainoastaan tutkimustarkoitukseen. Haastattelulomake (liite 1) lähetettiin haastatteluun osallistuneille etukäteen luettavaksi, jotta haastateltavat pystyivät valmistautumaan kysymyksiin ja tutustumaan aihealueeseen vapaasti. Jokaiselta haastatteluun osallistuneelta henkilöltä kysyttiin yhtenäiset kysymykset samassa järjestyksessä edeten.

Ensimmäisessä osiossa tarkennettiin haastateltavan tilintarkastus työkokemus ja työtehtävä yhtiönsä sisällä. Haastattelun toinen osio oli laajin ja siinä keskityttiin tilintarkastajan rooliin talousrikosten havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä. Kolmas osio oli laadunvalvonnasta ja neljäs

tilintarkastustyön suunnitteluvaiheesta. Näiden lisäksi esitettiin lisäkysymykset. Ensimmäinen lisäkysymys koski sitä, miten voimaan tullut uusi laki vuonna 2017 koskien rahanpesua ja terrorismin rahoittamista on vaikuttanut tilintarkastustyöhön. Toisessa lisäkysymyksessä pyydettiin haastateltavilta tiivistys siitä, miten he näkivät tilintarkastajan roolin vaikuttavan talousrikosten havaitsemiseen ja ennaltaehkäisyyn. Haastattelun viimeinen osio oli vapaa sana, jossa haastateltavalla oli mahdollisuus nostaa esille mielestään tärkeät mainitseamattomat asiat liittyen tilintarkastajan rooliin talousrikosten havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä.

6.2 Haastateltavien profiilit

Kaikki kolme haastateltavaa toimivat lakisääteisinä tilintarkastajina ja heillä kaikilla on pitkän ajan tilintarkastus työkokemus. Haastateltava B:llä on kymmenen vuoden työkokemus tilintarkastajan työstä. A:lla on kahdeksan vuotta tilintarkastus työkokemusta ja viimeisen kolmen vuoden aikana hän on toiminut tilintarkastajana. Haastateltava C:llä on yli 19 vuoden työkokemus tilintarkastajan työstä ja lisäksi hänellä on oma tilintarkastusyhteisö, jossa hän toimii itsenäisesti tilintarkastajana.

Haastateltava C:n asiakaskunta koostuu pienistä ja keskisuurista yrityksistä, joille hän pääosin tuottaa tilintarkastuspalvelua. Lisäksi hän auttaa yritysasiakkaita erilaisissa muutosvaiheissa, kuten muun muassa yritysjärjestelyissä ja yrityskaupoissa. Hän toimii myös avunantajana yritysasiakkaille kaikessa, mikä liittyy yrityksen talouteen tai hallintoon. Päätehtävä C:llä on kuitenkin tilintarkastus. Haastateltava A:n toimi tilintarkastusyhteisössä Manager -tilintarkastajana eli hän johtaa tilintarkastus toimeksiantoja. Haastateltava B toimii A:n tavoin tilintarkastus toimeksiantojen johtajana.

6.2.1 Tilintarkastajan rooli talousrikoksien ennaltaehkäisyssä

Haastatteluissa puhuttiin sekaisin väärinkäytöksistä ja talousrikoksista. Näiden termien selventäminen oli tärkeää, sillä se helpottaa aineiston ymmärtämistä. Haastatteluissa selvisi, että talousrikoksilla tarkoitetaan yleisesti suuria taloudellisia tapahtumia, jotka ovat merkittäviä yrityksen taloudelle. Talousrikokset ovat osa väärinkäytöksiä, mutta väärinkäytöksiin luetaan talousrikosten lisäksi pienemmät taloudelliset rikokset, jotka eivät välttämättä ole merkittäviä yrityksen taloudelle. Talousrikokset usein johtavat rikosoikeudellisiin toimenpiteisiin, kun taas pienemmistä väärinkäytöksistä annetaan usein vain huomaukset yrityksen johdolle.

Haastateltavilta kysyttiin ensimmäiseksi millaisena he näkevät tilintarkastajan roolin olevan talousrikosten havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä. Haastateltava A aloitti, että tilintarkastajan päätehtävänä ei ole etsiä

talousrikoksia, sillä tilintarkastajan rooli on enemmän ennaltaehkäisevä talousrikosten osalta, koska tilintarkastaja on yksi laillisen toiminnan valvontaelimistä. Talousrikosten havaitsemisessa tilintarkastajia velvoittaa tiedonantovelvollisuus, joka käytännössä velvoittaa tilintarkastajia raportoimaan tarkastuksen yhteydessä esille nousseista talousrikoksista tai pienemmistä väärinkäytöksistä asiaan kuuluville tahoille. Tilintarkastaja on A:n mukaan myös avustavassa roolissa talousrikosten selvittämisen osalta, sillä lain mukaan rikospuolen tutkinta kuuluu asianomaisille viranomaisille, kuten poliiseille. Haastateltava B koki myös tilintarkastajan roolin olevan ennaltaehkäisevä, sillä tilintarkastaja on avunantavassa roolissa tarkastettavan yrityksen johdolle. Haastateltava B perusti asian siihen, että tilintarkastusstandardit määrittävät väärinkäytösten ensisijaisen havaitsemisen ja estämisen kuuluvan tarkastettavan yrityksen johdolle. Tilintarkastajan rooli tulee johdon jälkeen, jossa tilintarkastaja pyrkii auttamaan yrityksen johtoa kehittämään sen kontrolliympäristöä sellaiseksi, missä väärinkäytösriskien mahdollisuus pienenee. Kontrolliympäristöllä B tarkoitti kulttuurin luomista, jossa väärinkäyttöihin kiinnitetään huomioita ja tiedotetaan, että väärinkäytöksistä tullaan jäämään kiinni. Kontrolliympäristön luominen on B:n mielestä tärkeä osa talousrikosten ennaltaehkäisyä, joten tilintarkastajan apu johdolle puutteiden havaitsemisessa on merkittävää. Tilintarkastaja ei voi kuitenkaan vaikuttaa siihen, että kontrolliympäristön puutteita korjataan, vaan näiden kehittäminen jää tarkastettavan yhteisön johdon harkinnaksi. Vastuu talousrikoksista on täten aina tarkastettavan yrityksen johdolla.

C koki tilintarkastajan roolin olevan vaihteleva riippuen tarkastettavan yhteisön koosta. Isoissa yrityksissä tilintarkastajan rooli on vaikuttavampi, kun taas pienissä ja keskisuurissa yrityksissä tilintarkastajan rooli on pienempi. Tämä johtuu siitä, että isoissa yrityksissä tilintarkastaja saattaa tehdä jopa 2–3 kuukauden välein tilintarkastustoimenpiteitä yritykseen, kun pienissä ja keskisuurissa yrityksissä tilintarkastaja saattaa vain kerran vuodessa tarkastaa yrityksen tilinpäätöksen. C määrittä tilintarkastajan roolin talousrikosten havaitsemisen osalta siten, että tilintarkastajalla on aina työssään mahdollisuus havaita poikkeamia, väärinkäytöksiä ja talousrikoksia, mutta ei pitänyt tilintarkastajan roolia kuitenkaan väärinkäytösten tai talousrikosten havaitsemisessa kovinkaan merkittävänä. C:n mielestä tilintarkastajan roolin merkittävyys korostuu tilanteissa, joissa poikkeamien ja väärinkäytösten havaitseminen toimii indikaattoreina merkittävälle taustalla oleville talousrikoksille, jotka saadaan näiden havaintojen avulla selvitykseen.

Kaikki kolme haastateltavaa kokivat, ettei tilintarkastajan rooli ole yksinään riittävä estämään talousrikoksia. Esille nostettiin huomio, ettei tilintarkastajan vastuulle voida edes laittaa talousrikosten tai väärinkäytösten estämistä, sillä lakisääteisesti tämä kuuluu yrityksen johdolle ja asianmu-
kaisille viranomaisille. Tilintarkastajan rooli talousrikosten osalta nähdäänkin kaikkien haastateltavien mielestä enemmän ennaltaehkäisevänä. Ennaltaehkäisevä vaikutus syntyy siitä, että laadukas tilintarkastus vaikuttaa

yrittäjien toimintatapoihin tehdä asiat hyvin. Haastateltava B tiivistä asian seuraavasti: ”Kun tiedetään, että valvotaan, niin toimitaan oikein”. Tämä johtaa siitä, että tilintarkastajien toiminta on hyvin säännöstellä ja valvottua, joten se vaikuttaa myös tarkastettavien yhteisöjen toimintaan ennaltaehkäisevänä vaikutuksena.

Kaikkien haastateltavien mielestä osa tilintarkastajan roolia on olla tukena yrityksen johdolle. Havaitessaan väärinkäytöksiä tai talousrikoksia, tilintarkastajalla on mahdollisuus tuoda havaitsemansa asiat johdon tietoon, jolloin yrityksen johdolla on vastuu ja mahdollisuus kehittää kontrolliympäristöään paremmaksi. Kontrolliympäristön kehittämisessä tilintarkastaja on tarvittaessa johdon mukana. Lisäksi nostettiin esille, että talousrikosten ennaltaehkäisyn kannalta on tärkeintä, että tarkastettavan yrityksen kontrollit ovat riittäviä ja toimivia. Osana tilintarkastajan tehtävää on arvioida yrityksen kontrolliympäristön toimivuutta eli esimerkiksi tuleeko kontrolliympäristössä esille väärinkäytökset, joista myös talousrikollinen toiminta ilmenisi.

Haastateltava A:n ja B:n mielestä tilintarkastajan rooli ennaltaehkäisyssä on nykyisellään riittävää, sillä tilintarkastajan noudattaessa hyvää tilintarkastustapaa tulee myös tarkastettavan yhteisön tietoon, että tilintarkastaja tulee toimimaan tilintarkastuslainsäädännön ja standardien mukaisesti. He myös kokivat mahdollisena, että tilintarkastajia veloitettaisiin päätyönään havaitsemaan talousrikoksia. Haastateltava C poikkesi tästä näkökulmasta hieman. Hänen mukaansa aina on mahdollisuus parantaa toimintoja, että talousrikoksia voitaisiin havaita ja ennaltaehkäistä paremmin tilintarkastajien puolesta. Ennaltaehkäisyn parantamiseksi haastateltava C toi esille sen, että varsinkin pienissä ja keskisuurissa yrityksissä tilintarkastusta painotettaisiin enemmän yrityksen varmennusjärjestelmiin ja näiden arvioimiseen, eikä pelkästään kirjanpidon ja tilinpäätöksen oikeellisuuden varmentamiseen. Varmennusjärjestelmistä tulisi arvioida onko niissä riittävää eriyttämistä, hyväksyntöjä ja toimiiko raporttijärjestelmät oikein, että näissä poikkeamat nousevat esille. Ennaltaehkäisyn vaikutusta voitaisiin siis parantaa muuttamalla tilintarkastuksen painotusta. C uskoo, että jos tilintarkastuksessa painotettaisiin enemmän yrityksen varmennusjärjestelmien arviointia, olisi tällä jo itsessään parantava vaikutus talousrikosten havaitsemiseen ja ennaltaehkäisyyn.

Yhtenäisesti haastateltavat kokivat, että talousrikoksien havainnointiin ja ennaltaehkäisyyn keskittyminen ei kuulu varsinkaan lakisääteiselle tilintarkastajalle. Talousrikoksien havainnointi ja ennaltaehkäisy nähtiin haastateltavien mielestä enemmän tilintarkastuksen sivupolkuna. C kuitenkin lisäsi tähän, että mahdollisuuksien puitteissa olisi hyvä keskittyä varmistamaan yrityksen kontrolliympäristöä, ettei siellä ole merkittäviä puutteita, joita tulisi tuoda esille ja arvioida. Tilintarkastuksella vastataan kuitenkin aina väärinkäytösriskien ja mietitään, onko tämä riski olennainen. Olennaisuuden määrä on hyvin vaihteleva yrityksen koon mukaan. Haastateltava

A havainnollisti olennaisuutta seuraavasti: ”Usean miljoonan euron yrityksen olennaisuuteen ei kuulu kymmenien tuhansien eurojen puuttuminen.”

Haastatteluissa selvisi tarkka näkökulma siitä, ettei talousrikosten estäminen ole tilintarkastajan tehtävä, vaan vastuu tästä kuuluu selvästi yrityksen johdolle ja viranomaisille. B tarkensi vastuun kuuluvan johdolle, johtoa valvovalle hallitukselle sekä tarkastusvaliokunnalle. Kaikki kokivat kuitenkin talousrikosten ennaltaehkäisyn merkitykselliseksi työssään, ja että he pystyvät omalla toiminnallaan ennaltaehkäisemään talousrikoksia jollakin tasolla. B:n mukaan merkityksellisyyttä tuo se, että tilintarkastuksella voidaan olla estämässä oikeudettoman etuuden ja hyödyn päätymistä rikoksen tekijälle. C lisäsi, että talousrikosten havaitseminen on tärkeää, sillä se on osa tilintarkastustyötä, joka on myös työllistänyt häntä suuresti uransa aikana. C:n mukaan havainnoinnin merkitys talousrikosten osalta on suuri, joten tilintarkastajan on aina suhtauduttava tarkastuksen toimenpiteisiin riittävällä skeptisyydellä ja pitää mielessään talousrikosten mahdollisuus. Näillä keinoilla edistetään myös talousrikosten ennaltaehkäisyä.

Tiivistettynä haastateltavat näkivät tilintarkastajan roolin talousrikosten osalta ennaltaehkäisevänä. Ennaltaehkäisevä rooli nähtiin nousevan siitä, että tilintarkastajan suorittama laadukas työ painostaa myös yrityksiä toimimaan oikein. Lisäksi yrityksen johdon tukeminen ja avustaminen koettiin ennaltaehkäisevänä talousrikosten osalta. Tilintarkastajan havainnoilla pystytään edistämään asiakasyrityksen kontrolliympäristöä, ja täten ennaltaehkäisemään vaikuttavasti väärinkäytösten tai talousrikosten mahdollisuutta tulevaisuudessa. Tilintarkastajan rooli talousrikosten havaitsemisessa nähtiin merkittävänä, sillä havainnot toimivat indikaattoreina väärinkäytöksille ja talousrikoksille. Riittävä havainnointi nähtiin toteutuvan, kun tilintarkastustyössä noudatetaan hyvää tilintarkastustapaa.

6.2.2 Tilintarkastuslainsäädännön ja standardien merkitys

Tilintarkastuslainsäädännöllä ja standardeilla todettiin haastattelun avulla olevan merkitystä talousrikosten havaitsemisessa. B koki standardeilla olevan merkitystä, sillä näillä pystytään vastaamaan väärinkäytösriskeihin. A puolestaan koki, että lainsäädännön merkitys kasvaisi oleelliseksi talousrikosten osalta, jos tilintarkastuslainsäädäntö muuttuisi enemmän näiden havainnoinnin edellyttämiseen, mitä se ei tällä hetkellä velvoita. C:n mukaan näiden molempien merkitys on kasvamassa, sillä puhetta on ollut uudistuksesta, jossa yrityksen kirjanpito, data sekä myynti- että ostolaskut menisivät suoraan verottajalle. Verottajan toiminta on nykyisin hyvin kehittynyttä, joten C näki tällaisen muutoksen vaikuttavan suuresti poikkeamien havaitsemiseen.

Tilintarkastuslainsäädännön ja standardien riittävydestä A ja B olivat samaa mieltä, ettei näitä saisi enää tiukentaa, sillä ne ovat heidän mielestään riittävällä tasolla. B lisäsi tähän, että olennaiset väärinkäytökset paljastuvat

riittävällä tasolla lain ja standardien määräämissä toimenpiteissä. Kun näissä kyseisissä toimenpiteissä väärinkäytökset havaitaan, tullaan nämä myös tutkimaan. C:n tarkensi asiaa, että lainsäädäntö ja standardit ovat riittäviä varmistamaan oikeat työkalut, menetelmät ja taloudelliset vaatimukset. C nosti hyvänä asiana sen, että laatuvarmistukset ja laadunvalvonta on kiristynyt viime aikoina, sillä nämä takaavat osaltaan laadukasta tilintarkastusta.

Uusi laki koskien rahanpesua ja terrorismin rahoitusta on vaikuttanut tilintarkastajien toimintaan asiakkaiden ja heidän liiketoimintojensa tunnistamiseen. Laki velvoittaa tilintarkastajia myös pohtimaan asiakkaan liiketoimintaa rikollisten toimien varalta. Tilintarkastajat ovat velvoitettuja ilmoittamaan eteenpäin havaitsemistaan väärinkäytöksistä, jotka liittyvät rahanpesu epäilyksiin. Ilmoitusvelvollisuus nähtiin haastateltavien kesken olevan riittävä keino tilintarkastajalle toimia talousrikosepäilyjen kohdalla, sillä muut tahot, kuten viranomaiset, jatkavat asian tutkimista eteenpäin. Vaikka ilmoitusvelvollisuus nähtiin olevan riittävänä keino, on sillä vain pieni vaikutus talousrikosten ennaltaehkäisyyn.

6.2.3 Haastateltavien omat mahdollisuudet ja kokemukset talousrikoksista

Haasteltavat kokivat, että heillä on riittävät mahdollisuudet omassa työssään havaita talousrikoksia ja väärinkäytöksiä. Haastateltava A tarkensi, että mahdollisuudet ovat pienet mutta kuitenkin riittävät, sillä kaikkea yrityksen toimintaa ei voida epäillä. Tilintarkastajan tulee luottaa tietoon oikeellisuudesta, kun tilinpäätös, prosessit ja hallinto ovat tarkastettu olevan oleellisesti oikein, vaikka taustalla olisi ollut oletus talousrikoksesta. Haastateltava A ja B eivät kumpikaan nähneet kovinkaan tarpeelliseksi, että talousrikosten havaitsemisen mahdollisuuksia parannettaisiin nykyisestäään. B perusteli asiaa, että talousrikoksen tekijä vaikuttaa siihen, kuinka hyvin se voidaan havaita. Esimerkiksi johdolla on paremmat mahdollisuudet peitellä talousrikoksen paljastumista. Parantamisen puolesta tilintarkastajille on B:n mukaan säädetty riittävät toimenpiteet talousrikosten havaitsemisessa, kuten johdon tiedustelu, yllätykselliset toimenpiteet ja muut tehtävät, joilla väärinkäytökset pystytään havaitsemaan riittävällä tasolla.

Haastateltava C:n mukaan tilintarkastajalla on hyvät mahdollisuudet havaita talousrikoksia ja tuoda esiin väärinkäytöksiä, sillä tilintarkastajalla on pääsy kaikkeen tarkastettavan yrityksen informaatioon. Havainnointi kykyyn vaikuttavat yksilöllisesti tilintarkastajan oma toiminta ja asiakkaan riskiprofiili. Tarpeellista on harkita, onko tilintarkastajalla riittävät valmiudet havaita kaikki riskit. C nosti tästä esimerkkinä tilanteen, missä tilintarkastajan on vaikea havainnoida väärinkäytöksiä tai talousrikoksia. Näitä ovat tilanteet, missä yrityksen toimintaan liittyy osa-alueita, jotka eivät suoraan näy kirjanpidossa tai tilinpäätöksessä. Tällöin kyseenalaiseksi jää täyttääkö yritys kaikkien toimintaansa koskevat lait ja säännökset, ja onko väärinkäytöksiä tapahtunut. Haastateltava C koki, että talousrikosten

havainnointia voitaisiin parantaa pitkällä tähtäimellä tilintarkastajan toiminnan laadun parantamisella. Riittävän työmäärän ja riittävän laadukkaan tilintarkastuskokonaisuuden toteutuminen edistää rikosten havaitsemista. Laadukkaaseen tilintarkastuskokonaisuuteen C sisällyttää huolellisen toiminnan, ulkopuolisten toimijoiden vahvistamisen ja teknologisten menetelmien hyväksi käyttämisen.

Omien kokemuksiansa mukaan C kohtaa keskimäärin 1–2 talousrikosta pausta vuoden aikana. Yleisimmin näissä tapauksissa asiaa käsitellään väärinkäytöksenä ja niitä mietitään siltä kannalta, kuinka oleellinen väärinkäyttö on yritykselle. C mainitsi, että väärinkäytökset ja talousrikokset ovat valitettavasti arkipäivää yrityksille, jossa tilintarkastaja toimii vain avustavana osapuolena johdolle tai viranomaisille. C:n 19 vuoden tilintarkastustyökokemuksen aikana hänelle on tullut vastaan talousrikoksista annettuja tuomioita ja vankeusrangaistuksia rikosten tekijöille. Hän kuitenkin huomautti, että jos talousrikokseen liittyy pieniäkin epäselvyyksiä, eivät ne helposti etene rikosprosessissa eteenpäin. Yleisimmät C:n kohtaamat talousrikosepäilyt tulevat yrityksen johdolta, jolloin hän on avustanut johtoa asian selvittämisessä. B:n kokemuksen mukaan yritykset itse havaitsevat talousrikosepäilyt tai sitten tieto tulee rahoituslaitoksilta, kuten pankeilta, jotka ilmoittavat epätyypillisestä rahaliikenteestä. Kuitenkin epäilyt ovat olleet B:llä tiedossa ennen omaa havainnointia. A:lla ei ole ollut omakohtaista kokemusta talousrikosepäilyistä.

6.2.4 Laadunvalvonnan merkitys talousrikoksissa

Haastateltavilta kysyttiin kysymyksiä laadunvalvonnan merkityksestä talousrikosten osalta. Haastateltava C:n mukaan tilintarkastuksen laadunvalvonnan olemassaolo itsessään parantaa talousrikosten ennaltaehkäisyä ja talousrikosten havaitsemista korkeiden laatuvaatimusten osalta. Korkeat laatuvaatimukset parantavat suoraan tilintarkastajan toimintaa tarkastustyössä. Haastateltava A ei nähnyt laadunvalvonnalla olevan merkitystä talousrikosten parempaan havaitsemiseen vaan koki, että korkeat laatuvaatimukset toimivat vain ennaltaehkäisevänä asiana. Haastateltava B:n mielestä laadunvalvonnalla ei pystytä vaikuttamaan asiakkaan tekemiin väärinkäytöksiin, sillä vaatimukset kohdistuvat ainoastaan tilintarkastajaan.

B:n näkökulmana oli se, että hän ei näe laadunvalvontaa talousrikosten osalta merkityksellisenä. Hän ei myöskään näe, että talousrikoksilla ja laadunvalvonnalla olisi yhteyttä toisiinsa, sillä tilintarkastajan tekemä tarkastustyö on jälkikäteistä, jolloin väärinkäytökset ovat jo tapahtuneet yrityksessä. A ja C näkivät kuitenkin, että laadunvalvonnalla ja talousrikoksilla on yhteys. A näki laadunvalvonnan liittyvän talousrikoksiin paineen tuojana tilintarkastajille. A kuvasi asiaa seuraavasti: ”Laadunvalvonta painostaa tilintarkastajia tekemään asiat hyvin ja tilintarkastaja puolestaan painostaa asiakasta tekemään asiat hyvin. Tämä painepolku johtaa siihen,

että asiakas pyrkii saamaan prosessinsa toimimaan oikein, jolloin mahdollisuutta talousrikoksille ei synny.” C koki laadunvalvonnan vaikuttavan talousrikoksiin pitkällä aikavälillä siten, että tilintarkastajien toiminta paranee asteittain. A ja C kokivat myös laadunvalvonnan olevan merkittävä osa talousrikosten havaitsemista ja ennaltaehkäisyä, sillä se varmistaa ja valvoo työtä tarkasti parantaen tilintarkastuksien laatutasoa.

6.2.5 Talousrikokset tilintarkastustyön suunnitteluvaiheessa

Haastatteluissa selvisi, että talousrikosten mahdollisuus otetaan jo tilintarkastustyön suunnitteluvaiheessa huomioon, sillä tilintarkastusstandardit velvoittavat tilintarkastajia arvioimaan asiakasyrityksien riskejä, joihin osana kuuluu myös väärinkäytösriskit. Varsinaisten talousrikosten huomioon ottaminen on hyvin pintapuolista, sillä suunnitteluvaiheessa ei paneuduta kovinkaan syväälle mahdollisiin väärinkäytöksiin. Koska tilintarkastustyö alkaa riskien kartoittamisesta, otetaan suunnitteluvaiheessa laajasti huomioon mahdolliset riskit. Riskeistä ei tehdä kuitenkaan laajoja arvioita eli mahdollisia väärinkäytöksiä tai talousrikoksia ei tässä vaiheessa tutkita. Suunnitteluvaiheessa kartoitetaan asiakkaan riskiprofiili ja otetaan sivussa huomioon mahdolliset väärinkäytökset ja talousrikokset.

Kaikki kolme haastateltavaa totesivat, että asiakasyrityksen historialla on jokseenkin merkitystä siihen, kuinka tarkasti talousrikosten mahdollisuutta havainnoidaan jo työn suunnitteluvaiheessa. Esimerkiksi aikaisempiin väärinkäytöksiin voidaan varautua etukäteen ja näihin tehtyjen toimenpiteiden vaikuttavuutta voidaan arvioida. On huomioitava kuitenkin, että isompien yritysten toiminnassa väärinkäytökset ja talousrikokset ovat arkipäivästä, sillä tapahtumia on luonnollisesti enemmän, jolloin myös historian vaikutus pienenee tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa.

7 YHTEENVETO JA POHDINTA

7.1 Teemahaastattelun yhteenveto

Tällä haastattelulla, johon osallistui kolme tilintarkastajaa kolmesta eri tilintarkastusyhteisöstä, saatiin selville näkemys tilintarkastajan roolista, tilintarkastuslain ja standardien vaikutuksesta, laadunvalvonnan merkityksestä ja siitä kuinka laajasti tilintarkastustyön suunnitteluvaiheessa huomioidaan talousrikosten mahdollisuus. Haastateltavien mielipiteet erosivat toisistaan hiukan, mutta yleisesti heillä oli paljon samankaltaisia ajatuksia.

Haastattelussa saatiin selville, että tilintarkastajan rooli talousrikosten osalta nähdään ennaltaehkäisevänä. Tilintarkastajan ennaltaehkäisevä rooli syntyy laadukkaasta tarkastustyöstä sekä avunantavasta roolista tarkastettavalle yhteisölle. Laadukas tilintarkastustyö ennaltaehkäisee itsessään talousrikosten ja väärinkäytösten syntymistä, sillä tarkastettava yhteisö osaa tähän jo varautua, jolloin asiat yrityksen sisällä tehdään oikein. Tilintarkastajan avunantava rooli kohdistuu tarkastettavan yhteisön johdolle, jossa tilintarkastaja auttaa johtoa kehittämään yrityksen kontrolliympäristöä sellaiseksi, että väärinkäytöksiä ei pääse tapahtumaan. Väärinkäytösten havainnointi nähtiin tärkeänä, sillä ne ovat indikaattoreita taustalla oleville talousrikoksille. Laadukkaalla havainnoinnilla tilintarkastajalla on mahdollisuus tuoda väärinkäytökset ja talousrikokset johdon tietoon, sekä mahdollisesti ilmoittaa näistä myös asianomaisille viranomaisille. Tilintarkastajan ennaltaehkäisevää ja havaitsevaa roolia pidettiin osan haastateltavien puolesta riittävänä. Osa puolestaan koki, että näiden parantamiselle olisi vielä varaa. Parannusehdotuksena esitettiin tilintarkastuksen painotuksen viemistä enemmän varmennusjärjestelmien arviointiin, jolla olisi vaikutusta väärinkäytösten ja talousrikosten parempaan havainnointiin. Varmennusjärjestelmien arvioinnissa arviointisiin esimerkiksi, onko yrityksen järjestelmissä riittävää eriyttämistä, hyväksyntöjä ja toimiiko raporttijärjestelmät oikein siten, että poikkeamat näissä nousevat esille.

Tilintarkastuslainsäädännöllä ja standardeilla koettiin yleisesti olevan merkitystä talousrikoksien havaitsemisen osalta. Tilintarkastusstandardeilla pyritään itsessään jo vastaamaan väärinkäytösriskiin. Lainsäädännön merkitystä ei nähty suurena, sillä se ei nykyisellään velvoita tilintarkastajia havainnoimaan talousrikoksia. Haastattelun perusteella lainsäädäntöä ja standardeja pidetään riittävinä, sillä niitä noudattaen oleelliset väärinkäytökset nousevat tilintarkastustoimenpiteissä esiin. Vuonna 2017 laadittu uusi laki rahanpesusta ja terrorismin rahoituksesta on vaikuttanut talousrikosten havainnointiin ja lisännyt tilintarkastajien velvollisuutta tunnistaa asiakkaansa ja heidän liiketoimensa. Laki on velvoittanut tilintarkastajia ilmoittamaan havaitsemistaan poikkeamista, väärinkäytöksistä ja talousrikoksista.

Laadunvalvonnalla nähtiin enemmistön mielestä olevan vaikutusta talousrikosten ennaltaehkäisyyn. Tutkimuksessa saatiin selvitettyä, että laadunvalvonta toimii paineen tuojana tilintarkastajille toimia oikein, jolloin tämä paine siirtyy myös tarkastettaviin yhteisöihin. Laadunvalvonta asettaa korkeat laatuvaatimukset, jotka ohjaavat tilintarkastajien toimintaa talousrikosten havaitsemisen osalta. Laadunvalvonta on nykymuodossaan vielä melko uusi asia, joten siinä nähtiin varaa muutoksille ja kiristämiseksi, jotta väärinkäytösten havainnointi paranesi entisestään.

Tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa otetaan aina huomioon yrityksen riskit, johon osana kuuluu myös väärinkäytösriskit. Väärinkäytösriskien merkityksellisyyttä arvioidaan pintapuolisesti, jolloin erityistä tutkimusta mahdollisista talousrikoksista ei vielä tehdä. Haastattelussa selvisi, että tarkastettavan yhteisön historialla on aina jokin merkitys tarkastustyötä suunniteltaessa. Tarkastettavan yhteisön historian tuntemisen avulla tilintarkastaja on paremmassa asemassa kohdistamaan tarkastustoimenpiteitä aiemmin havaittujen väärinkäytösten pohjalta.

7.2 Tutkimuksen pohdinta

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten tilintarkastaja voi omalla roolillaan ennaltaehkäistä talousrikoksia. Lisäksi pyrittiin selvittämään laadunvalvonnan merkitystä talousrikoksissa ja sitä, kuinka laajasti tilintarkastustyön suunnitteluvaiheessa varaudutaan talousrikosten mahdollisuuteen. Tutkimusongelmaa lähestyttiin tilintarkastuksen ja talousrikosten teorian avulla. Opinnäytetyön lopuksi suoritettiin teemahaastattelu. Teoriaosuutta tutkittiin painettujen lähteiden, aiempien tutkimusten, omien havaintojen sekä tilintarkastuslainsäädännön ja standardien kautta. Teoriassa pyrittiin selvittämään, miten tilintarkastajan tulee toimia tarkastustyössään talousrikosten kohdalla. Haastattelussa puolestaan selvitettiin käytännön toimintaa sekä tilintarkastajien omia ajatuksia ja kokemuksia.

Tutkimuksessa selvisi, että tilintarkastajan rooli talousrikoksissa on nimenomaan ennaltaehkäisevä. Tilintarkastaja pystyy ennaltaehkäisemään omalla roolillaan talousrikoksia suorittamalla laadukasta tilintarkastusta. Laadukkaalla tilintarkastuksella tarkoitetaan tilintarkastajille määrättyjen velvollisuuksien noudattamista. Ennaltaehkäisevä rooli nähdään myös avunannossa yrityksen johdolle. Tilintarkastaja avustaa yrityksen johtoa parantamaan sen kontrolloimista sellaiseksi, missä väärinkäytösten ja talousrikosten riski pienenee tulevaisuudessa. Haastattelun perusteella tilintarkastajat kokevat heille määrättyt velvollisuudet ja tarkastustyön mahdollisuudet riittäviksi havaitsemaan ja ennaltaehkäisemään väärinkäytöksiä sekä talousrikoksia. Osa haastateltavista näki, että ennaltaehkäisyä voitaisiin parantaa arvioimalla enemmän yrityksen varmennusjärjestelmiä. Muutoksia talousrikosten havainnointiin ja ennaltaehkäisyyn tilintarkastajien osalta voitaisiin siis ajatella tekevän. Se millaisia nämä

muutokset olisivat, on vaikea sanoa, sillä vastustusta tähän nähtiin myös tämän haastattelun tuloksissa.

Tutkimuksen osana saatiin selville vahva mielipide siitä, että tilintarkastajan tehtävänä eikä myöskään vastuuna ole estää väärinkäytösten tai talousrikoksien tapahtumista, sillä laki ja standardit velvoittavat tilintarkastajia varmentavaan vain oleellisesti yrityksen kirjanpidon, hallinnon ja tilinpäätöksen. Vastuu väärinkäytösten ja talousrikosten tutkimisesta ja estämisestä kuuluu yrityksen johdolle ja asianomaisille viranomaisille. Haastatteluista selvisi, ettei tilintarkastajan vastuulle haluttu lisätä talousrikoksien etsimistä tai selvittämistä. Tilintarkastajan rooli on olla teorian ja haastattelun perusteella puolueeton varmentaja. Teoriassa käyty odotuskuilu vahvistaa asian siitä, että tilintarkastajilta usein odotetaan suurempaa vaikutusta talousrikosten osalta mitä se todellisuudessa on.

Koska tutkimukseeni osallistui kolme tilintarkastajaa, voi tuloksia pitää ainoastaan viitteellisenä siitä, millainen on tilintarkastajan rooli talousrikosten havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä. On huomioitava myös, että kaikilla haastatteluun osallistuneilla tilintarkastajilla ei ole omakohtaista kokemusta talousrikosten havaitsemisesta. Laajemmalla tutkimuksella saataisiin tarkempi kuva tilintarkastajan roolista talousrikosten osalta ja enemmän mielipiteitä siitä olisivatko tilintarkastajat halukkaita lisäämään tarkastustyöhön talousrikosten havainnointia. Mielenkiintoista olisi jatko-tutkimuksena selvittää talousrikoksiin erikoistuneiden tilintarkastajien näkökulmasta, kuinka talousrikoksia voitaisiin ennaltaehkäistä enemmän ja kuinka havainnointia väärinkäytösten ja talousrikosten osalta voitaisiin parantaa. Lisäksi mielenkiintoista olisi tarkastella, kuinka vahvasti uusi laki koskien rahanpesua ja terrorismin rahoitusta on vaikuttanut talousrikosten vähenemiseen vuodesta 2017 alkaen.

LÄHTEET

EUR-Lex. (2014). Access to European Union Law. Haettu 15.10.2020 osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex%3A32014L0056>

Fraktman, M. (n.d.). Eettiset säännöt tilintarkastajille. *Tilintarkastuksen asiantuntijoille*. Blogijulkaisu 03.05.2019. Haettu 14.10.2020 osoitteesta <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/eettiset-saannot-tilintarkastajille>

Halonen, K. & Steiner, M. (2009). E-kirjassa *Tilintarkastusprosessi Käytännössä*. Alma Talent Oy.

Honkaranta, T. (2017). *Tase-erien keskeiset kontrollit*. Haettu 7.12.2020 osoitteesta <https://tilisanomat.fi/yritysjuridiikka/tase-erien-keskeiset-kontrollit>

Horsmanheimo, P. & Steiner, M. (2017). E-kirjassa *Tilintarkastus – asiakkaan opas*. Alma Talent Oy.

Hällström, M. (2007). *Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuusta talousrikoksissa*. Helsingin hovioikeus. Haettu 28.10.2020 osoitteesta <https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsingin-hovioikeus/fi/index/julkaisut/kirjoituksiatalousrikosoikeudesta.html>

International Federation of Accountants, (n.d.). Supporting International Standards. Haettu 05.10.2020 osoitteesta <https://www.ifac.org/supporting-international-standards>

International Standard-Setting Boards, (n.d.). Haettu 15.10.2020 osoitteesta - <https://www.international-standards.org/>

Koppa, (2015). *Laadullinen tutkimus*. Haettu 9.12.2020 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>

Korkeamäki, A. (2017). *Tilintarkastuksen perusteet*. 1. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Laina, R. (2018). Mitä tilintarkastus on? *Tilintarkastuksen asiantuntijoille*. Blogijulkaisu 18.10.2018. Haettu 05.10.2020 osoitteesta <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/mita-tilintarkastus-on>

Sisäministeriö, (n.d.). Yleisin talousrikos on veropetos. Haettu 28.10.2020 osoitteesta <https://intermin.fi/poliisiasiat/talousrikollisuus-ja-harmaa-talous>

Suomen Tilintarkastajat, (n.d.). Kansainvälinen edunvalvonta ja yhteisö. Haettu 14.10.2020 osoitteesta <https://www.suomentilintarkastajat.fi/toimintamme/suomentilintarkastajat-ry/kansainvalinen-edunvalvonta-ja-yhteisty>

Suomen Tilintarkastajat, (n.d.). Kuka tilintarkastuksen tekee? Haettu 05.10.2020 osoitteesta <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/kuka-tilintarkastuksen-tekee>

Suomen Tilintarkastajat, (n.d.). Mitä on hyvä tilintarkastustapa? Haettu 06.10.2020 osoitteesta <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-on-hyva-tilintarkastustapa>

Suomisanakirja, (n.d.). Väärinkäytös. Haettu 7.12.2020 osoitteesta <https://www.suomisanakirja.fi/v%C3%A4%C3%A4rink%C3%A4yt%C3%B6s>

Tieteen termipankki, (2020). Kansainvälinen tapaoikeus. Haettu 22.10.2020 osoitteesta https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:kansainv%C3%A4linen_tapaoikeus

Tilintarkastuslaki 2015/1141. Haettu 5.10.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20151141>

Tomperi, S. (2018). E-kirjassa *Tilintarkastus-Normeista käytäntöön*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Valtionvarainministeriö, (n.d.). Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. Haettu 25.11.2020 osoitteesta <https://vm.fi/rahanpesun-estaminen>

Verokampus, (n.d.). Harmaatalous. Haettu 8.12.2020 osoitteesta <https://www.verokampus.fi/opettajille/harmaa-talous/>

Virtuaaliyliopisto, (n.d.). Kyselevät tutkimustavat. Haettu 8.12.2020 osoitteesta http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#tee-mahaas

Rikoslaki 1889/39. Haettu 28.10.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Patentti- ja rekisterihallitus, (n.d.). Laaduntarkastukset. Haettu 21.10.2020 osoitteesta <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu.html>

Patentti- ja rekisterihallitus, (2020). Rahanpesun torjunta. Haettu 7.12.2020 osoitteesta https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/laadunvalvonnan_vuosiraportti_2019/laaduntarkastusten_havainnot_aihealueittain/rahanpesun_torjunta.html

Patentti- ja rekisterihallitus, (n.d.). Tilintarkastusvalvonta. Haettu 15.10.2020 osoitteesta <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta.html>

Patentti- ja rekisterihallitus, (2020). Väärinkäytöksiin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet. Haettu 7.12.2020 osoitteesta https://prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/laadunvalvonnan_vuosiraportti_2019/laaduntarkastusten_havainnot_aihealueittain/vaarinkaytoksiin_liittyvat_tilintarkastajan_velvollisuudet.html

Rikoksentorjunta.fi, (n.d.). Talous-, ympäristö- ja työrikokset. Haettu 28.10.2020 osoitteesta <https://rikoksentorjunta.fi/talous-ymparisto-ja-tyorikokset>

Liite 1: Haastattelulomake

Taustatiedot

1. Tilintarkastuskokemus (vuosina)
2. Tehtävän kuva

Tilintarkastajan rooli talousrikoksien havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä

3. Millainen on mielestäsi tilintarkastajan rooli mahdollisten talousrikosten havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä? Kuinka tärkeänä pidät tätä tilintarkastajan roolia? Miksi?
4. Onko tilintarkastajan rooli mielestäsi riittävä estämään talousrikoksia? Jos ei, niin miksi?
5. Onko tilintarkastaja mielestäsi merkittävässä asemassa talousrikosten estämisessä? Miksi/Miten?
6. Voidaanko mielestäsi tilintarkastuksella ennaltaehkäistä talousrikoksia? Kyllä/Ei, Miksi?
7. Onko tilintarkastajan ennaltaehkäisy talousrikoksien osalta mielestäsi riittävällä tasolla vai voisiko sitä jotenkin parantaa? Miten?
8. Miten koet omat mahdollisuutesi työssäsi tunnistaa/havaita talousrikoksia? Onko toiminta mahdollisuudet liian pienet vai riittävät?
9. Miten mielestäsi talousrikoksien havaitsemista tulisi parantaa tilintarkastustyössä?
10. Tulisiko tilintarkastajia kouluttaa enemmän talousrikoksien havaitsemiseen?
11. Onko mielestäsi lainsäädännöllä ja standardeilla merkitystä talousrikoksien havaitsemisessa/estämisessä? Miten?

12. Koetko tilintarkastuslainsäädännön ja standardien olevan riittäviä talousrikoksien osalta vai tulisiko näitä mielestäsi tiukentaa?
13. Tulisiko tilintarkastuksen keskittyä mielestäsi enemmän talousrikoksien havaitsemiseen/estämiseen? Miksi? Miksi ei?
14. Onko sinulle tullut vastaan epäilyä talousrikoksista? Miten tilanne eteni?
15. Koetko, että pystyt omalla toiminnallasi ennaltaehkäisemään talousrikoksia riittävällä tasolla? Tulisiko jotain parantaa?
16. Koetko, että ilmoitusvelvollisuus ja raportointi on riittävä keino tilintarkastajalle toimia talousrikosten kohdalla?
17. Tulisiko mielestäsi tilintarkastajalla olla mittavammat toimintamahdollisuudet havaitessaan talousrikoksen? Millaiset keinot olisivat mielestäsi sopivat?
18. Onko talousrikoksien estäminen tilintarkastajan tehtävä? Miksi ei ja kenelle vastuu tästä kuuluisi?
19. Koetko, että talousrikoksien havaitseminen on merkityksellistä työssäsi?
20. Jos voisit parantaa tilintarkastajan roolia talousrikoksien estämisessä mitä tulisi muuttaa?

Tilintarkastuksen laadunvalvonta

21. Voidaanko mielestäsi laadunvalvonnalla vaikuttaa talousrikoksien havaitsemiseen? Miten?
22. Onko laadunvalvonta nykyisellään riittävää? Tulisiko sitä kiristää tai löysentää?
23. Näetkö laadunvalvonnalla ja talousrikoksilla yhteyttä toisiinsa työssäsi?
24. Onko laadunvalvonta mielestäsi merkityksellistä talousrikoksien havaitsemisessa/estämisessä?

Tilintarkastuksen suunnitteluvaihe

25. Otetaanko tilintarkastustyön suunnitteluvaiheessa heti huomioon talousrikoksien mahdollisuus? Miksi? Miksi ei?
26. Otetaanko talousrikoksen mahdollisuus, kuinka laajasti huomioon työn suunnitteluvaiheessa?
27. Onko tarkastettavan yhteisön historialla merkitystä, kuinka tarkasti talousrikoksen mahdollisuutta etsitään? Miksi? Miksi ei?
28. Miten talousrikosepäilyjen kohdalla suunnitteluvaiheessa toimitaan? Mitä toimenpiteitä laaditaan?

Lisäkysymykset

29. Kuinka näet vuonna 2017 voimaan tulleen uuden lain koskien rahanpesua ja terrorismin rahoitusta koskevan omaa työtäsi?
30. Tiivistä muutamalla lauseella tilintarkastajan rooli talousrikosten havaitsemisessa ja ennaltaehkäisyssä.

Vapaa sana

- 31.